
Вільям Шекспір
ТРАГІЧНА ІСТОРІЯ ГАМЛЕТА,
ПРИНЦА ДАНСЬКОГО

ДІЙОВІ ОСОБИ

Клавдій, нинішній король Данський.
Гертруда, королева Данська.
Гамлет, принц Данський, син покійного і племінник нинішнього короля, студент Віттенберзького університету.
Дух покійного короля.
Полоній, лорд-канцлер.
Лаерт, син Полонія.
Офелія, донька Полонія.
Гораціо, друг Гамлета, студент Віттенберзького університету.
Фортинбрас, принц, син покійного і племінник нинішнього норвезького короля, командувач найманого війська.
Вольтиманд і Корнелій, дипломати данського короля.
Розенкранц і Гільденстерн, друзі дитинства Гамлета.
Озрик, чиновник для особливих доручень при данському королі.
Лорд, особа з данського королівського почту.
Священик.
Марцелл, Бернардо, Франсиско, офіцери данської королівської варти.
Рейнальдо, довірена особа Полонія.
Двое блазнів-гробокопів.
Мандрівна трупа комедіантів, яка розіграє трагедію «Вбивство Гонзаго», в редакції Гамлета — «Мишоловку».
Перший комедіант, який зображує короля Гонзаго.
Другий комедіант, який зображує убивцю короля Гонзаго Луціана.
Третій комедіант, який зображує королеву Баптисту.
Четвертий комедіант, який зображує пролог.

Данський королівський почет і данські простолюдини, матроси, капітан і солдати найманого війська Фортинбраса, англійські дипломати.

Місце дії — Ельсінор.

ДІЯ ПЕРША

Сцена перша

Нічний дозор.

На варті Франсиско. До нього наближається Бернардо.

Бернардо

Стій! Ані руш! Ти хто?

Франсиско

Себе назви спочатку. Пароль?

Бернардо

Нехай живе король!

Франсиско

Бернардо?

Бернардо

Я!

Франсиско

Ти пунктуальний. Заступай на варту.

Бернардо

Пробило північ. Йди відпочивай.

Франсиско

І змерз, як пес, і відчуття непевні.

Бернардо

З'являлося?

Франсиско

Та поки без пригод.

Бернардо

Бувай. Побачиш тих, хто йде на зміну,
Поквап.

Франсиско

Хтось наближається.

Пароль?

Входять Гораціо і Марцелл.

Гораціо

Нехай живе король!

Марцелл

Нехай!..

Франсиско

Добраніч, друзі.

Марцелл

З Богом.

А хто змінив тебе?

Франсиско
Бернардо. На добраніч.

Йде.

Марцелл
Бернардо!

Бернардо
Я! Гораціо з тобою?

Гораціо
В якомусь розумінні, так.

Бернардо
Привіт, Гораціо, Марцелле!

Марцелл
То як, з'являлося сьогодні?

Бернардо
Я поки що не бачив.

Марцелл
Гораціо вважає це марою,
Тож вірити не хоче в привид,
Якого бачили ми двічі. Тому
Він з нами проведе цю ніч.
Як привид з'явиться утретє,
То пересвідчиться самий,
Заговоривши з ним.

Гораціо
Це маячня, такого не буває.

Бернардо
Почну ваш скептицизм долати
Детальним описом «мари»,
Що нам обом являлась двічі.

Гораціо
Готовий вислухати очевидців.

Бернардо
Вночі учора, як пробило першу,
А зірка, що від полюса на захід,
Прийшла світити у частину неба,
Де й зараз сяє, ми з Марцеллом...

Марцелл
Дивись туди! Здається, ява третя!

Бернардо
Постава і хода — король покійний.

Марцелл
Гораціо, ти обіцяв, заговори з ним.

Бернардо
Якщо це не король — то хто?

Гораціо
Жахливо.

Бернардо
Ти ж обіцяв.

Марцелл
Гораціо, покvapся.

Гораціо
Ти хто? Навіщо у лиху годину,
Прибравши войовничий образ,
Який належав королю,
Похованому нами нещодавно,
Явився? Заклинаю — говори!

Марцелл
Образився.

Бернардо
Зникає.

Гораціо
Ти хто?
Чого ти хочеш?

Духникає.

Марцелл
Зник — не відповів.

Бернардо
Ти також приголомшений, як бачу.
З'явився Дух, це бачили ми втрюх.
Що скажеш?

Гораціо
Я б ні за що не повірив,
Якби його на власні очі не побачив.

Марцелл
Не схожий він на короля?

Гораціо
Як ти — на себе.
Й озброєний, як в битві із Норвежцем,
І вигляд грізний, як у тій льодовій січі,
Коли ушент розбив поляків. Дивина.

Марцелл
І так він двічі у цей мертвий час
Проходив мимо охорони грізно.

Гораціо
Збагнути розумом це неможливо.
Та серцем відчуваю в цьому знак
Небаченого розбрату в державі.

Марцелл

Отож-бо. Принагідно, поясніть:
Чому народ напружився в тривозі?
Навіщо введено оці нічні дозори?
Для чого відливаються гармати?
Скуповується зброя за кордоном?
Режим авральний в суднобудуванні?
Чим викликаний цей військовий поспіх,
Що ніч тепер не відрізниш від дня?
Тож поясніть, що все це означає?

Гораціо

Хіба що узагальню поговорі людський.
Король покійний, чий з'являвся образ,
Із заздрості пихатим королем норвежців
Був викликаний на двобій і переміг його.
І, за домовленістю поміж королями,
З життям втрачав коронні володіння,
Тобто ті землі, що належали йому.
Якби ж Норвежцю посміхнулась доля,
Отримував би нашого монарха землі.
Нашадок вбитого, амбітний Фортинбрас
На узбережжях диких назбирав юрбу
Затятих волоцюг, зайдиголов, готових
За жменю грошей батька рідного скарати.
Служба безпеки підлий намір розгадала:
Мета єдина у нахаби — повернути землі,
Утрачені колись його пихатим батьком.
Цим викликаний надзвичайний стан.

Бернардо

Тож недарма з'явився той зловісний Дух:
Він став причиною загальних негараздів.

Гораціо

Й оця смітинка геть затьмарила нам розум.
Колись у Древнім Римі, саме перед тим,
Як був підступно вбитий Юлій Цезар,
На цвинтарях ураз могили спорожніли,
Й мерці бездомні в білих саванах удень
На римських вулицях із стогоном блукали.
Кривавий дощ, комета з вогняним хвостом,
На Місяці затемнення, на Сонці плями —
Все свідчило, що Судний день настав.
Знамення схожі — передвісники негод,
Надіслані нам нині небом і землею
На попередження майбутніх потрясінь.

Дух повертається.

Дивіться — Дух! З'явився знов!
Нехай загрожує смертельна небезпека,

Та, присягаюся, його я зупиню!
Стій! Ані руш! Як можеш говорити,
Скажи, чим можу я допомогти тобі,
Щоб упокоївся навіки в домовині?
Чи щось загрожує твоїй вітчизні
Й ти прагнеш відвернути це нещастя?
Чи за життя ти закопав скарби,
Нажиті злочином, — відкрийся!

Співає півень.

Говори!

Тримай його, Марцелле!

Марцелл

Як? Застосувати силу?

Гораціо

Як стане опиратися, затримай!

Дух зникає.

Марцелл

Але він щез! Його немає! Зник!
Образили присилуванням Духа.
У величі своїй він невразливий,
Ми — жалюгідні в порівнянні з ним.

Бернардо

Якби не півень, він би відповів.

Гораціо

Здригнувся Дух, неначе винуватий,
Зачувши грізний поклик. Та відомо:
Сурмач світанку провіщає день,
І кожен Дух, який блукав вночі,
Де б він не був — у морі чи вогні,
У будь-якій стихії, має повернутись
Туди, звідкіль виходив до людей.
Наш випадок лише підтвердив це.

Марцелл

Зачувши півня, ніби розчинився.
Повір'я є: в святу Різдвяну ніч,
Як народився на землі Спаситель,
Віщун зорі співає безупинно,
Й тоді не сміють ворухнутись духи,
Не можуть нам зашкодити планети,
Стають безсилими відьомські чари,
Настільки благодійна ця пора.

Гораціо

Я чув про це і в це повірити готовий.
Та ось і ранок, плащ рудий напнувши,
Ступає на росисті схили східних гір.

Знімайте караули. Ось моя порада:
Про бачене слід Гамлету розповісти.
Передчуваю я, що Дух, німий із нами,
З ним стане спілкуватись залюбки.

Марцелл
Я знаю, де його о цій порі знайти.
Йдуть.

Сцена друга

Майдан перед Ельсінором. Сурми. Входять король, королева,
Гамлет, Полоній, Лаерт, Вольтиманд, Корнелій,
вельможі і слуги.

Король
Шановні співвітчизники! Краяни!
Всім данцям болем в серці відгукнулась
Смерть короля. Держава у скорботі.
Але здоровий глузд усе ж перемагає,
І час, віддавши смутку данину,
Звернутись до державних справ.
Тож оприлюднюємо рішення своє:
Урівноваживши і радість, і журбу,
Сум на весіллі, радощі над гробом,
Вдову колишню, дотепер сестру,
Собі беремо за дружину. Зауважу,
Не мав би я загальної підтримки,
Подія ця навряд чи відбулась.
Питання друге. Юний Фортинбрас,
Зневаживши всі міжнародні пакти,
Чи то не поціновуючи нас високо,
Либонь вважаючи, що в Данії хаос,
Пов'язаний зі смертю брата,
Зухвало вирішив реваншувати,
Оповістивши про свої права на землі,
Відторгнуті законно в його батька.
З цим зрозуміло. А тепер по суті.
Ми просимо оцим листом Норвежця,
Хворобою ураженого дядька Фортинбраса,
Який навряд чи в курсі задумів зухвальця,
Покласти край його свавіллю, врешті.
Оця мобілізація і постачання військ —
Важкий тягар для підданих Норвежця.
Ми хочемо, щоб ти, мій Вольтиманде,
Ти, мій Корнелію, вручили це послання
Недужому Норвежцеві. При цьому
Ви матимете комплекс повноважень,
Що передбачені законом. Поспішайте.

Корнелій і Вольтиманд
Нас зобов'язує довіра короля.

Король
У мене жодних сумнівів немає в цьому.

Корнелій і Вольтиманд виходять.
Чого тобі, Лаерте? Все проси — надам.
Не так зжилися голова із серцем
Чи руки з ротом, як старий твій батько
З державним тронем данських королів.

Лаерт
До Франції мені дозвольте повернутись.
На вашу коронацію я звідти поспішав,
Та, сповнивши обов'язок громадянина,
Я знову у полоні тих надій і сподівань,
Що кличуть повернутися в Париж.

Король
Як батько? Як Полоній реагує?

Полоній
Чинив я опір, скільки було сил,
Та, зрештою, він так мене дійняв,
Що зважився, бо легше згоду дати,
Ніж сперечатися. Погодився, і край.

Король
То їдь, Лаерте, хай тобі щастить.
Час витрачай із користю для себе.
Ну, а тепер, мій брате, сину — Гамлет!

Гамлет
Ні брат, ні син я відтепер не твій.

Король
Знов хмара над тобою нависає?

Гамлет
Ба ні, скоріше сонце зір заслало.

Королева
Скинь барви ночі, Гамлете мій любий,
І дружнім оком глянь на короля,
Не можна жити далі, опустивши очі,
Шукаючи у темряві останки батька.
Як зазвичай: усе живе колись помре
І крізь природу в вічність перейде.

Гамлет
Як зазвичай, доля.

Королева
Що ж у долі батька
Тобі здається неприродним?

Гамлет

Здається?

Є. Не хочу покладатись на «здається».
Мій чорний плащ на одязині чорній,
Жаль, схлипування, сльози, відчай,
Смертельна скрута на моїм обличчі,
Всі інші види, жанри, форми
Скорботи і печалі, горя, туги —
Це, якщо хочете, майстерність лицедія.
Те, що в мені, — правдивіше за гру,
А те все схоже більш на мішуру.

Король

Я розумію. Це похвально, принце,
Що батькові ти шану віддаєш.
Але і батько твій колись утратив батька,
Той свого часу — свого батька і так далі.
Перебували у жалобі всі належний час.
Однак журитись вічно не пристало.
Це інфантильність. Гідність зберігай.
Не відкидай з упертістю реальність.
Того, що сталося, уже не відвернути.
Будь ласка, кинь журбу безплідну.
Шаную Гамлета як батько сина,
І привселюдно проголошую законним
Спадкоємцем. Проте у даній ситуації
Вважаю, що повертатися у Віттенберг,
Аби продовжити навчання, недоцільно.
Дослухайся до батьківських порад:
Лишайся, бо мені потрібен Гамлет тут —
Як син, як брат, радник, спадкоємець.

Королева

Приєднується мати до прохання.
Не їдь у Віттенберг, лишайся з нами.

Гамлет

Скоряюся в усьому вам, матусю.

Король

Ось відповідь, достойна принца крові!
Вся Данія — твоя. Ходімо, королево!
Своїм розумним рішенням наш Гамлет
Відкриє урочистості державні.
Хай супроводжується кожен тост
Гарматним пострілом у хмари!
І кожен тост наш, звернений до неба,
Подібно грому прогримить! Вперед!

Сурми.

Всі, окрім Гамлета, йдуть.

Гамлет

Якби це тіло, цей баласт, це м'ясо,
Цей міцно збитий склад кісток
Розсипався, зійшов рососою, зник!
Якби Творець нас не позбавив права
Кінчати самогубством!.. Боже правий,
Яке нудне, докучне, непотрібне
Оце людське довкілля, натовп цей!..
Паскудний світ, ти — знехтуваний сад,
Що захаращений падлючим зіллям!
Це ж треба — свято у самі сороковини!
Який король! Їх порівняти неможливо!
Сатир і Феб. Кохав він матір ніжно,
Оберігаючи від вітру кожную волосину.
Й вона палала пристрастю до нього,
І від насичування збільшувався голод!
О жінко, жінко — втілення розпусти!
Не встигла навіть збити черевиків,
В яких ішла за гробом у скорботі, —
Як та Ніоба, вся в сльозах, о Боже!
Як звір, який керується інстинктом, —
Партнера змінює, виходить заміж.
Мій дядько, нині чоловік її, подібний
Братові, як я — Гераклу. Спритно!
Ще сліз з очей не змила — темперамент
Жбурляє в постіль, під вінець, в обійми.
За братом поспіль брат — для порівняння.
Не доведе це до добра, я знаю,
Затисну серце в грудях, замовкаю.

Входять Гораціо, Марцелл і Бернардо.

Гораціо

Дозвольте, принце?

Гамлет

Я очам не вірю!

Гораціо — щоб з місця не зійти!

Гораціо

Це, принце, я, віднині і ввіки.

Гамлет

Гораціо, але чому ти тут?

Марцелле?

Марцелл

О, мій добрий принце!

Гамлет

Бернардо! Я радий вас бачити обох!

(До Гораціо.)

Полишив Віттенберг — навіщо?

Гораціо
Та якось... влаштував канікули собі.

Гамлет
У лінощах тебе не звинуватиш.
Ти не нагадуєш неробу аніскільки.
Чому ти опинився в Ельсинорі?
Проходиш, певне, курс алкоголізму?

Гораціо
Я тут в зв'язку зі смертю короля.

Гамлет
Мій друже, прошу, не знущайся:
Скажи, в зв'язку з весіллям королеви.

Гораціо
Так, принце, сталося це надто швидко.

Гамлет
Ощадливість всьому виною, брате!
Весільний стіл заповнювати тим,
Що залишилось вчора від поминок.
Воно і веселіше, і дешевше.
Ні, ліпше перестріти чорта у раю,
Ніж урочистості сьогодні пережити.
Мій батько — він перед очима...

Гораціо
Як?

Гамлет
Перед очима підсвідомості моєї.

Гораціо
Я пам'ятаю, справжній був король.

Гамлет
Він справжнім був, цим сказано усе.

Гораціо
Мій принце, уявіть, він був тут уночі.

Гамлет
Був? Хто?

Гораціо
Король, ваш батько.

Гамлет
Батько?

Гораціо
Спокійно! Прощу, слухайте уважно —
За свідків в мене наші офіцери —
Це драматичний трилер у трьох явах.

Гамлет
Мершій, мершій кажіть, заради Бога.

Гораціо
Дві ночі поспіль оці двоє офіцерів,
Охороняючи їм ввірений об'єкт,
Стикнулись ось з чим. Персонаж,
Разюче схожий з вашим батьком,
Озброєний, в екіпіровці повній,
Спокійно дефілює перед ними,
Ледь їх не доторкаючись. Вони ж,
Від страху ледь живі, тремтять,
Стоять, як статуї, й мовчать.
Про це вони повідали мені таємно.
Надалі я був з ними в охороні.
І, як вони казали, в той же час,
У тому ж вигляді, як бачили вони,
Явився Дух. Я пам'ятаю короля,
Так схожі дві руки.

Гамлет
Де це було?

Марцелл
Саме у цьому місці.

Гамлет
Вступали з ним в контакт?

Гораціо
Звернувся я було до нього, принце,
Та він мені чомусь не відповів.
Хоч був момент: він голову підвів,
Немов збираючись відповісти,
Та цього часу півень заспівав,
І він з цим звуком поспішив піти,
І хутко зник із поля зору.

Гамлет
Я не знаходжу слів...

Гораціо
Заприсягнемось чим завгодно, принце.

Гамлет
Спасибі, друзі, та не приховую —
Я спантеличений. Сьогодні
Хто у дозорі?

Марцелл і Бернард
Ми, принце.

Гамлет
Озброєний, сказали ви?

Марцелл і Бернардо
Так, принце.

Гамлет
Від голови до п'ят?

Марцелл і Бернардо
Від п'ят до тімені.

Гамлет
То ви не бачили його обличчя?

Гораціо
Забрало підняте: ми добре роздивились.

Гамлет
Він нервував?

Гораціо
Скоріш перебував у скруті.

Гамлет
Блідим був чи почервонів?

Гораціо
Блідим як сніг.

Гамлет
Й весь час на вас дивився?

Гораціо
Допитливо, очей не зводив.

Гамлет
Шкода, мене там не було...

Гораціо
Жахнулися б.

Гамлет
Можливо. А як довго він перебував?

Гораціо
Ви встигли би до ста порохувати.

Марцелл і Бернардо
Ні, довше, значно довше.

Гораціо
При мені — не довше.

Гамлет
Мав сиву бороду чи ні?

Гораціо
Такого ж кольору,
Як всі ми пам'ятаємо: сріблясте хутро.

Гамлет
Цієї ночі вартуватиму із вами.
А раптом знову з'явиться?

Горацио

Авжеж!

Гамлет

Наполягаєте, що Дух на батька схожий?
Я хочу бачити його і спілкуватись з ним,
І це зроблю за будь-яких обставин.
Тимчасом зберігайте таємницю.
У трилері, що розіграється вночі,
Читайте зміст й не подавайте реплік.
Опівночі зустрінемося. Всім вдячний.

Всі

Вам слугувати завжди раді, принце.

Гамлет

Навіщо слугувати? Відтепер на рівних.

Всі, окрім Гамлета, йдуть.

До чого хилиш, інфернальний друже?
Погані справи. Що то ніч покаже?
Терпи, душе. Очам людей діяння злі
Все ж з'являться, хоча би з-під землі.

Сцена третя

Кімната в домі Полонія.
Входять Лаерт і Офелія

Лаерт

Багаж на кораблі, нам час прощатись.
Як тільки трапиться нагода — напиши.
Пиши частіше.

Офелія

Сумніваєшся у цьому?

Лаерт

Авжеж. Ну, а про Гамлета — всерйоз.
Абишо, дурощі, інтрижка, шал в крові,
Фіалка навесні — недовговічна квітка:
Миттєвий аромат — і все.

Офелія

І все?

Лаерт

А ти чого хотіла?

Природа, зріючи в людині,
Їй додає краси й вправляє розум.
Сьогодні він тебе, можливо, й любить,
Припустимо, без хитрощів і безоглядно.
Одначе маєш завжди пам'ятати,
Що він, як принц, належить не собі.

Свій вибір він повинен підкоряти
Політиці держави, де він стане королем.
Тепер міркуй, що станеться у тому разі,
Як суперечитиме це твоє кохання
Державним данським інтересам?
Твоя ж довірливість загрожує тобі:
Розбите серце й втрачена невинність.
Твоя наївність не захищена, повір,
Від хитромудрих замірів його.
Страшися, сестро, почуттів палких,
Близькі стосунки з ним неприпустимі.
Не може діва навіть місяцю в вікні
Свою красу довірливо відкрити.
Завваж, вражає порча первоцвіт,
Не даючи йому розквітнути в порі,
А в ранній юності, в росистій млі,
Вкрай небезпечний навіть ніжний подув.
О цій порі бунтує в жилах кров,
Й коли нікого поруч, ти у небезпеці.
Запам'ятай, прошу, лякливість, страх
Твій краший друг, улюблена сестричко.

Офелія

На варті серця я поставлю твій урок,
Але й тобі дозволю пораду дати.
Не уподібнюйся фальшивим вчителям,
Що люблять на словах лякати пеклом,
Самі ж, як ті гульвіси легковажні,
Втішаються пороком досхочу,
Забувши начисто усі свої поради.

Лаерт

Про себе ліпше думай. Ось і батько.

Входить Полоній.

Полоній

І він ще тут? Тебе чекають люди.
Прийми благословення і врахуй
Мої перестороги на майбутнє.
Спочатку думай — а вже потім дій.
Простіше будь з людьми, але нічого
На віру не бери. І контактуй
Лише з потрібними людьми.
Даремно часу не втрачай на тих,
Хто у житті тобі не знадобиться.
Конфліктів намагайся уникати,
Та як у сутичку вв'язався, не пасуй.
Побільше слухай — менше говори.
Уважно вислухай чужу пораду,
Та власну думку збережи про себе.

Склади собі пристойний гардероб
Й подбай, щоб він не упадав у вічі.
Стиль в одязі — перепустка в бомонд,
А Франція у моді завжди передує
І вередує, як примхлива жінка.
В борг не бери і не давай партнеру,
Бо щезнуть гроші разом з ним.
Витрат надмірних прагни уникати.
І головне — самим собою будь.
Прощай, мої поради не забудь.

Ла е р т

Поради ваші не забуду. Їду.
Прощай, Офеліє, і не забудь,
Мої перестороги.

О ф е л і я

Твої перестороги
Замкнула в пам'яті своїй на ключ,
І він в твоїх руках.

Ла е р т

До зустрічі.

Йде.

П о л о н і й

Чого стосуються його перестороги?

О ф е л і я

Ми з ним про Гамлета вели розмову.

П о л о н і й

Цілком доречно. Сам хотів спитати,
Наскільки достовірно те, що Гамлет
Впадає заповзято за тобою,
А ти не дуже опираєшся цьому?
Якщо це так, гадаю, ще не пізно
Застерегти тебе від необачних кроків
І вберегти від незворотного кінця.
Чи, може, пізно вже? Кажі, мерщій!

О ф е л і я

Надав мені чимало доказів кохання.

П о л о н і й

Кохання? Доказів? Надав? Не розумію.
Ти мислиш по-дитячому, наївно.
Ти віриш отим доказам кохання?

О ф е л і я

Мілорде, не збагну, про що ви?

П о л о н і й

Про те, дитино, що любов — не теорема.
В палкім коханні докази — обман,

Це вірний засіб для досягнення мети,
Мета ж відома — звабити тебе
Й тобі ж довести власну недолугість.

Офелія

В своїх словах він не переступав
Межі пристойності.

Полоній

Не вистачало, щоб переступив.

Офелія

А також присягався небесами...

Полоній

Капкан з приманкою! Наївність, доню!
З цих спалахів, що сяють, та не гріють,
Безслідно гаснучи, не буде феєрверку.
Не продавайся, любя, за таку ціну:
Ніколи не погоджуйся за «просто так»,
А попередньо укладай контракт.
У нього більш природних прав,
Він — чоловік, у нього логіка своя,
Він осипає клятвами тебе, дитино,
Отож, остерігайся клятв. Коротше:
Побачення із Гамлетом забороняю.

Офелія

Як скажете, мілорде, я корюся.

Йдуть.

Сцена четверта

Входять Гамлет, Гораціо і Марцелл.

Гамлет

Як зимно, важко дихати, морозить.

Гораціо

І вітер наскрізь тіло прошиває.

Гамлет

Котра година?

Гораціо

Та уже за північ.

Марцелл

Пробило північ.

Гораціо

Я й не почув.

Надходить час блукання духів.

Звучать сурми й гарматний постріл за сценою.

А це що означає, принце?

Гамлет

Король пиячить, бенкетує, бешкетує.
За кожен кубок рейнського, що вип'є,
Гармати й барабани сповіщають світ.

Гораціо

Це що, такий звичай?

Гораціо

Як по мені, хоч тут я й народився
І звик до етикету, але цей звичай
Ламати треба, а не шанувати.
Тупий розгул на захід і на схід
Паплюжить нас поміж народів світу;
Нас звуть п'яницями і відповідні
Прізвиська дають. Ганьба і сором.
Розгул знецінює всі благородні справи.
Таке буває і з окремими людьми,
Обтяженими вродженим пороком.
Хоч за вину цього їм ставити не можна,
Єство своїх джерел не вибирає,
Позначені хоча б одним дефектом,
Якоюсь плямою природи чи тавром,
Цією вадою уже загублені навіки,
Які б не мали інші видатні чесноти.

З'являється Дух.

Гораціо

Дивіться, принце, він!

Гамлет

Допоможіть мені, небесні сили!
Блаженний чи проклятий Дух,
Чи небом дихаєш, чи пекло видихаєш,
Чи сповнений добром, чи, може, злом,
Мені однаково; але твій вигляд
Мене запитувати змушує. Озвися!
Не дай мені в невіданні сконати,
Скажи, чому твої поховані останки
Продерли саван, і чому гробниця
Тебе звільнила з мармурових шелеп?
І як це розуміти: ти, померлий,
Ідеш, озброєний, у місячному сяйві,
Аби розвіяти у пил нічним кошмаром
Наші уявлення про смерть і про життя?
Скажи, чому? І що робити нам?

Дух кличе Гамлета помахом руки.

Гораціо

Він манить, аби ви пішли за ним,
Неначе щось сказати хоче
Вам наодинці.

Марцелл
Як поштиво
Він кличе вас подалі відійти.
Не здумайте іти!

Гораціо
Не йдіть нізашо!

Гамлет
Не відповість, допоки не наближусь.

Гораціо
Не наближайтесь, принце!

Гамлет
А чого мені боятись, власне?
Мое життя не коштує смітинки;
Зашкодити ж душі моїй ніщо не зможе —
Вона така ж безсмертна, як і він.
Мене він кличе знову — я їду.

Гораціо
А раптом він заманить вас у хвилі
Або на грізну скелю, що нависла
Над морем, й там постане раптом
Небаченим, жахливим монстром?
Ви розум втратите, не йдіть за ним!
Фантом! Заманить у непевне місце!
Достатньо тільки глянути у прірву,
І все! Кінець!

Гамлет
Та він кличе знову.
Іди — я за тобою.

Марцелл
Бережіться, принце!

Гамлет
Геть!
Руки геть!

Гораціо
Опам'ятайтесь, принце!

Гамлет
Це кличе доля — марно опиратись.
Боятись долі — смішно.

(Дух манить Гамлета.)

Відпустіть мене,
Бо духом оберну когось із вас!
Кажу востаннє, геть!

(Духові.)

Іди — я за тобою.

Дух і Гамлет йдуть.

Гораціо
Перебуває він в полоні власної уяви.

Марцелл
Ходім за ним, принц в небезпеці.

Гораціо
Ходімо. Але чим скінчиться все це?

Марцелл
Підгнило щось у Данським королівстві.

Гораціо
Усе в правищі Божій.

Марцелл
Тож тримаймось разом.

Йдуть.

Сцена п'ята

Входять Дух і Гамлет.

Гамлет
Куди ведеш? Я далі не піду.

Дух
То слухай.

Гамлет
Говори.

Дух
Вже час надходить
Зануритися знов в чистилище мені.

Гамлет
Це чортівня якась!

Дух
Нічому не дивуйся. Слухай.

Гамлет
Кажі, я слухаю.

Дух
Помстися.

Гамлет
Кому? Жартуєш?

Дух
Я — батько твій, точніше — Дух його,
Приречений вночі поневірятись,
А вдень кошторбитись у пеклі
За все, що скоїв я у цьому світі.
Якби не довелось в моїй тюрмі
Підписку дати про своє мовчання,

Навів би безліч я жакливиx фактів
Щодо рутинного буття для неживих.
Навиворіт би вилізла душа твоя,
З орбіт би повистрибували очі,
Волосся б голками постало дибки.
Та таємниці вічності повинні берегти
Всі її в'язні. Я, Гамлете, про інше.
Як батька ти любив...

Гамлет

Дедалі важче.

Дух

...помстися

За його убивство.

Гамлет

Убивство?

Дух

Так. Паскудне будь-яке убивство,
Та це паскудніше за інші.

Гамлет

Але для того, щоб помститись,
Я маю знати все.

Дух

Як бачу, ти готовий.

Я втішений — ти на бур'ян байдужий
Не схожий аніскільки. Отже, слухай.
Подейкують, що ніби уві сні, в саду
Мене ужала гадюка. Це брехня,
В яку повірили. Ти маєш знати правду:
Гадюка, та, що батька вразила твого,
Поцупила його корону.

Гамлет

Душа пророча!

Господи, мій дядько!

Дух

Ця ненажерлива,

Улеслива тварюка своїм чаклунством
Чорним заманила у тенета королеву.
Зізнаюсь, Гамлете, мене це вбило вдруге.
Так зрадити мене, проживши стільки літ
В любові, злагоді і щасті, і не зазнати
Каяття. Злигатися з подобою мужчини!
Але як святість встоїть, скільки б гріх
Не спокушав, то хтивість навіть ангелові
Зрадить, як трапиться слухна нагода.
Ну, досить. Добігає вже мій час земний —
Уже проймає прохолода ранку. Фінал:

Удень, коли я безтурботно спав в саду,
Залив мені у вухо рідину, яка, подібно
Повені, всі греблі й перепони прориває,
Заповнює собою тіло, змішуючись
З кров'ю. Судини уриваються,
Й втрачає тіло душу. Таким ось чином
Мій брат життя мене позбавив і корони,
І дружини, не давши хоч усвідомити,
Що, власне, відбувається, не давши мені
Покаятися у своїх гріхах, не давши навіть
Останньої молитви прочитати і чистим
Перед Господом постати. Не бачив світ
Такого лиходійства. Як совість є у тебе,
Ти не дозволиш в королівській спальні
Відкрити заклад, де б втішались вдови.
Однак, якою б не була жадова помсти,
Тримай контроль над вчинками своїми:
До матері своєї милосердним будь,
Її скарає суд небесний і без тебе.
Але от-от мій час нічний мине.
Прощай, прощай! Не забувай мене.

Зникає.

Гамлет

Вгамуйся, серце, будь слухняним, тіло.
Тебе не забувати? Я заприсягнуся:
Допоки не пошкоджена склерозом
Ця куля, про тебе не забути.
Із схову пам'яті моєї я витягну
Всі документи, афоризми і цитати,
Усі знання, що за життя набув,
У книзі мозку запис лиш один —
Твій заповіт, все інше непотрібне:
Без серця жінка
З добрим поглядом нікчема!
Я занотовую в мій записник
Ознаку першу справжньої нікчеми —
Приємний вигляд. Й титул надаю —
Нікчема данський. Дядьку, все: віднині
Ви в списку моїх перших ворогів
Під благородним рицарським девізом:
«Прощай, прощай! Не забувай мене».

Гораціо
(за сценою)

Мілорде!

Марцелл
(за сценою)

Принце!

Марцелл
Де ви, принце?

Гамлет
Я, друзі, тут, сюди, до мене!

Марцелл
Живі, мілорде, дякувати Богу!

Гораціо
Що трапилось, мілорде?

Гамлет
Все чудово.

Гораціо
То розкажіть!

Гамлет
Не розкажу.

Марцелл
Ми таємницю збережемо.

Гамлет
Судить самі: ніхто не здогадався б...
Але це наша таємниця?

Гораціо і Марцелл
Могила, принце.

Гамлет
Таких негідників ще Данія не знала,
Такого б народити не змогла.

Гораціо
Чи варто було з Духом спілкуватись,
Щоб до такого висновку дійти?

Гамлет
Гораціо, ти правий, як завжди.
Розійдемося — кожен в своїх справах,
Привіт усім, до зустрічі, прощайте.
Сьогодні випаде нам день важкий,
І ніч була не легша. Я дякую усім.

Гораціо
Пробачте, я нічого не второпав.

Гамлет
Це ви мені пробачте, друзі,
Не ображайтеся на мене.

Гораціо
Киньте,
На що нам ображатися, скажіть?

Гамлет
Виходить, є на що, мій друже.
Поклястися готовий чим завгодно,

Цей Дух — цілком путящий чоловік,
Скажу вам чесно, але без уточнень,
Хоча ви й прагнете уточнень.
Про послугу вас хочу попросити.

Гораціо

Про яку?

Гамлет

Не розголошувати нашу таємницю.

Гораціо і Марцелл

Не станемо.

Гамлет

Заприсягніться.

Гораціо

Я заприсягаюсь.

Марцелл

Приєднуюсь, клянуся.

Гамлет

Заприсягніться на мечі.

Марцелл

Так ми ж заприсягнулись.

Гамлет

Ні, на мечі, будь ласка.

Дух

(за сценою)

Заприсягніться.

Гамлет

Чи ба, старий знайомий!

Наказ із пекла — тож заприсягніться!

Гораціо

У чому, принце?

Гамлет

Що не поширите чуток

Про бачене, — заприсягніться на мечі.

Дух

(за сценою)

Заприсягніться.

Гамлет

Тут і скрізь! Сюди, джентльмени.

На меч прошу покласти руки:

У тім, що не поширите чуток

Про бачене, — заприсягніться.

Дух

(за сценою)

Заприсягніться.

Гамлет
Тобі ще не набридло? Втретє.

Гораціо
О Боже мій, як все це нереально!

Гамлет
Реальність спить у ліжку і сновидить.
Не все, Гораціо, що бачимо в природі,
Наука здатна людям пояснити.
Заприсягніться краще, друзі, втретє,
Що, як би дивно не поводив я себе —
А я повестись можу вкрай неадекватно, —
Не змусить вас відкритися, ба навіть
Натякнути на те, що бачили на варті.
Ніякої двозначності, мовляв, ми знаємо,
В чім справа, але змушені мовчати.

Дух
(за сценою)

Заприсягніться.

Гамлет
Нагадуєш вчетверте. Не потрібно.
(До Гораціо, Марцелла, Бернардо.)
Якщо нікчемний Гамлет відплатити
Хоч чимось зможе вам за послуги,
Свій борг поверне він з лихвою.
Зумійте тільки зберегти мовчання.
Урвався часу плин, й найгірше те,
Що суджено мені владнати все.

ДІЯ ДРУГА

Сцена перша

Входять Полоній і Рейнальдо.

Полоній
Тримай, Рейнальдо, гроші і папери
І передай йому за першої нагоди.

Рейнальдо
Обов'язково передам, мілорде.

Полоній
Та перед тим як стрінешся з Лаертом,
Про нього порозпитуй — що й до чого.

Рейнальдо
Зроблю, як скажете, мілорде.

Полоній

Когось із наших розшукай, із тих,
Хто вже давно живе в Парижі.
Шукай собі протекції у нього. Твій візаві,
Потішений, напевне, цим, перелічить
Знайомих данців, серед них — Лаерта.
А ти кивни йому: «Так-так, знайомий
Я з його батьком, зустрічався з ним...»
Чи втямив ти, Рейнальдо?

Рейнальдо

Слухаю уважно.

Полоній

«...зстрічався десь, десь зустрічався,
Та вже не пам'ятаю, де, коли, навіщо.
Але начуваний, приміром, я про те...»
І далі казна-що плети, але без криміналу,
Щоб забруднити сина не по вуха,
Скажімо, щось скандальне пригадай.

Рейнальдо

Нечисту гру?

Полоній

До бійок звичку чи до чарки слабкість,
Або розпусту — тут згодиться все.

Рейнальдо

Боюсь, аби не перегнути палку.

Полоній

Це дивлячись, куди будеш згинати.
Завважу: небезпечний — не самий порок,
А прояви його у певному контексті.
Вчиняє злочини не той, хто на підозрі,
Але, скоріше, не помічений ні в чому.

Рейнальдо

Все так, але який, пробачте...

Полоній

...у цьому сенс?

Рейнальдо

Так, саме так, який у цьому сенс?

Полоній

За що купив, за те тобі і продаю.
Ханжа повірить плітці залюбки
У разі, якщо йтиметься про того,
З ким він знайомий. Більше, він самий
У відповідь захоче пліткувати.
Не сумніваюся, що твій паризький друг,
Пікантності посмакувавши про Лаерта,
Самий захоче поділитися з тобою

Усім, що знає, і, тебе перепинивши,
Він скаже: «Друже мій», або «мілорде»,
Або «шановний сер»...

Рейнальдо

Так-так, я слухаю уважно.

Полоній

Й услід за цим... Про що я говорю?
Хотів сказати щось розумне, пам'ятаю,
Розумне, але — що? Про що я говорив?

Рейнальдо

Та про «мілорда» і «шанованого сера»,
І про «тебе перепинивши»...

Полоній

«Тебе перепинивши...» Так, згадав!
Тебе перепинивши, скаже: «Так,
Я також помічав за ним таке,
Приміром, вчора, або ні, не вчора, —
Колись я бачив, або, може, чув,
Як він або його побили в бійці,
Або, як він вчащає у бордель...»
Розумний ловить правду на брехню,
Прямі ходи він прагне оминати.
І ти, керуючись порадами моїми,
Розвідай, чим живе Лаерт. Второпав?

Рейнальдо

Питань немає.

Полоній

Поспішай, вперед!

Рейнальдо

Спасибі за науку.

Полоній

Тож слідкуй за сином.

Рейнальдо

Все виконаю.

Полоній

Тож нехай гульне

На всю котушку.

Рейнальдо

Зрозумів.

Полоній

Звісток чекаю.

Рейнальдо йде. Входить Офелія.

Офелія

Це, батьку, взагалі... це жах якийсь!

Полоній
Де жах і з ким, Господь тебе прости?

Офелія
Ви тільки уявіть: сиджу я, шию,
Як раптом — Гамлет, сам не свій,
Розхристаний, в суцільному дранті,
Засмиканий, в сповзаючих панчохах,
Блідіший за сорочку, весь тремтить,
В очах чи то погроза, чи благання,
Постав переді мною — і мовчить.

Полоній
Гормони грають, і таке буває.

Офелія
Не знаю. Може бути. Ні, не те...

Полоній
Що, так тобі нічого й не сказав?

Офелія
Ні, тільки пантоміму розіграв.
Спочатку ухопив мене за руку
Й, поставивши в химерну позу,
Примружив око, трохи відступив,
Критичним поглядом мене вивчав,
Немовби вибирав модель для себе.
Коли йому вся ця комедія набридла,
Він глибоко зітхнув, махнув рукою
Й попрямував до виходу. Як раптом
Обличчям знов до мене повернувся
І погляду вже більше не відводив,
Допоки спиною вперед не вийшов,
Не зачепивши жодного предмета.

Полоній
Ходімо разом, відшукаймо короля.
Екстаз любовний здатний призвести
До непоправних, згубних вчинків.
Тобі я мав би співчувати. Може, він
Не пережив останньої відмови?

Офелія
Її він ще одержати не встиг.
Я, пам'ятаючи про ваш наказ,
Не спілкувалась з ним.

Полоній
От він і зсунувся із глузду.
Пробач мені, я, мабуть, помилявся.
Я думав, він тебе не любить,
А тільки розважається знічев'я.
Я, очевидно, перестрашувався.

До короля ходімо, все розповімо,
Тримаймо в курсі справ його, бо
Від любовних мук до накладання рук
На себе — короткий шлях. Ходімо.

Сцена друга

Сурми. Входять Клавдій, Гертруда, Розенкранц,
Гільденстерн і почет.

Клавдій

Прошу вас, Розенкранце, Гільденстерне!
Вітати раді вас, та, окрім радості цієї,
Ми маємо до вас доручення службове.
Ви чули: Гамлет — сам собі неадекватний.
Дивлюсь на нього: він — і начебто не він.
Що саме, зрозуміло, крім втрати батька,
Його доводить до нестями, я не знаю.
Питання делікатне: хочу попросити,
Оскільки з Гамлетом ви друзі з ранніх літ,
Приятельські стосунки поновити.
А якщо трапиться нагода, з'ясувати,
Що сховано у глибині його душі,
Яка захворіла й не хоче лікуватись.

Гертруда

Він завжди згадував про вас з приязню,
І я подумала, що здатні тільки ви
Лід упередження стопити до людей.
Вдалося б вам його депресію здолати,
Були б повік вам вдячні, і за це...

Розенкранц

Ми завжди вам готові прислужитись,
Схиляємося вам до ніг покірно.

Гільденстерн

Зробити все, що в наших силах,
Завдання наше відтепер єдине.

Клавдій

Спасибі, Розенкранце й Гільденстерне.

Гертруда

Ми вдячні, Гільденстерне й Розенкранце.
Не гайте часу й Гамлета знайдіть.

Гільденстерн

Ми сподіваємось, що зустріч з нами
Збадьорить принца.

Гертруда

Бог на поміч вам.

Розенкранц, Гільденстерн і супровід йдуть. Входить Полоній.

Полоній
Володарю, дипломатична перемога!
З Норвегії посольство повернулось.

Полоній
Ти був й раніше вісником удачі!

Полоній
Спасибі за довіру. Запевняю,
Святий обов'язок і власну душу
Я Богу присвятив і королю.
Мені здається — або зовсім втратив
Нюх, — захворів Гамлет.

Клавдій
Кажі мершій.

Полоній
Дипломатичний звіт — спочатку,
А мій діагноз потім, на десерт.

Клавдій
Так запроси послів, нехай увійдуть.

Полоній виходить.
Гертрудо, він вважає, що збагнув
Причину всіх нещасть із вашим сином.

Гертруда
Тут таємниць немає, як на мене:
Кончина батька і весілля наше
Одразу після поховання.

Клавдій
От і належить в цьому розібратись.

Повертається Полоній у супроводі Вольтиманда і Корнелія.

Вітаю вас!

Ну, як норвезький брат наш?

Вольтиманд
Вітання вам і вибачення шле
За те, що вчасно не розгледів
Підступних замірів племінника,
Який намірився, задля годиться,
Піти на Польщу, виправдавши цим
Свої мілітаристські зазіхання
І приховавши справжню свою ціль:
Утрачені норвезькі землі повернути.
Тож німецький король норвежців,
Довідавшись, який готується обман,
Прикликав молодого Фортинбраса
Й примусив привселюдно заявити,
Що ні тепер, ані в майбутньому, ніколи

Не стане воювати з данцями.
На radoщах старий йому призначив
Стипендію велику пожиттєво
Й дозволив давні заладнати суперечки
Із Польщею. У зв'язку із цим він просить
Дозволити пройти крізь наші землі
Йому із військом на шляху до Польщі.

Клавдій

Ви впорались з дорученням вповні.
Відпочивайте. Ввечері — банкет,
Ласкаво просимо!

Вольтиманд і Корнелій виходять.

Полоній

Прекрасно!

Про головне. Повторювати раз у раз
Про вашу велич, нашу відданість,
Про те, що день є днем, а ніч є ніччю,
Це марнувати день і ніч, і час,
Бо стислість є душею смислу,
Багатослів'я ж — це словесний мотлох.
Я буду стислим. Принц наш збожеволів.
Він божевільний, інших слів немає,
Щоб пояснити краще стан його,
За слово напоумливе — він божевільний.
Та, певне, суть не в грі словами.

Королева

Полонію, прошу по суті, без декору.

Полоній

Заприсягнуся, королево, я не декоратор.
Подвійний жаль: він збожеволів,
Й, на жаль, цей факт незаперечний.
Не вдався жарт, тому скажу простіше:
Він збожеволів. Але звідки цей ефект,
Чи цей дефект, що обернувся фактом,
Бо факт ефекту виявляється в дефекті,
В детермінації дефекту. Я це бачу так:
Я маю доньку, маю, бо донька моя,
Яка, слухняна й настановам батька вірна,
Мені передала ось це. Завважте:

(Читає.)

«Небесному кумирові душі моєї, найліпшій з ліпших —
Офелії». Незграбно складено, ой, як незграбно складено. «Най-
ліпшій з ліпших» — язик зламаєш. Та слухайте далі. Ось. «На її
принадні груди, цей...» Ну, і таке інше.

Королева

Це надійшло від Гамлета?

Полоній
Дослівно. Ось.

(Читає листа.)

«Не вір, що сонце світить,
Що зорі — рій вогнів,
Що правда нам не збреше,
Вір почуттям моїм.

Кохана Офеліє, я не здатен скласти вірші, не вмію зітхати згідно з поетичним розміром. Але в те, що я кохаю тебе понад усе, моя пречудова, вір. Прощай. Твій довіку, моя найдорожча, поки працює ще машинерія цього тіла. Гамлет». Донька слухняна це мені вручила, а потім все розповіла докладно, про всі його зальоти і впадання, коротше, що, де, коли, куди, навіщо.

Король
І як вона сприймає це?

Полоній
Я хто, по-вашому?

Король
Порядна, віддана мені людина.

Полоній
Я радий це довести. Але що б сказали ви,
Коли б, побачивши ці пристрасті в польоті, —
А я їх бачив ще до повідомлення доньки, —
Став байдуже за цим спостерігати?
Я їй сказав рішуче й недвозначно:
«Твій Гамлет — принц. То сфера впливу
Не твоя. Цього не буде». І потому звелів
З ним більш не зустрічатись. Ні посланців,
Ні подарунків. І саме так вона зробила.
А він, побачивши її відмову, коротше,
Не їсть, не спить і зовсім впав у транс.
Відтак найшло на нього помутніння,
А далі божевілля, в якому він перебуває
І нині, і всіх нас печалить цим.

Король
Лише у цьому справа?

Королева
Схоже це на правду.

Полоній
Скажіть, було хоч раз, щоб я сказав:
«Це так», а сталося б інакше?

Король
Не пам'ятаю.

Полоній

(показуючи на свою голову й плечі)

Зніміть ось це з оцього, якщо я неправий.
Нагода б трапилась, я вже знайду,
Де істина захована.

Король, королева і слуги йдуть.

Входить Гамлет, читаючи.

Я перепрошую!

Як самопочуття, мій принце?

Гамлет

О Боже, борони від цих питань!

Полоній

Впізнаєте мене, мій принце?

Гамлет

Ще б пак, ви — рибний крамар.

Полоній

Ні, принце.

Гамлет

Тоді я хотів би, аби ви були такою ж чесною людиною.

Полоній

Такою ж чесною?

Гамлет

Так. Залишатись чесним при тому, яким є цей світ, — це означає бути людиною, вивудженою з десятка тисяч.

Полоній

Абсолютна правда, мій принце.

Гамлет

Бо як сонце плодить хробаків у здохлому псові, — божество, яке цілує падло... Чи є у вас донька?

Полоній

Є, принце.

Гамлет

Не дозволяйте їй гуляти на сонці; усілякий плід — благословення; але не такий, який може бути у вашої доньки. Друже, бережіться.

Полоній

(вбік)

Ну, як до цього поставитись? Весь час награв на моїй доньці: спочатку він мене не пізнав, сказав, що я — рибний крамар. Він далеко зайшов: справді, у молодості я багато потерпав від кохання, майже так, як ось зараз... Заговорю з ним знову. — Що ви читаєте, принце?

Гамлет

Слова, слова, слова.

Полоній

І про що йдеться, принце?

Гамлет

Про що?

Полоній

Я хочу сказати: про що йдеться у книзі, яку ви читаєте?

Гамлет

Наклеп, добродію: цей сатиричний крутій твердить, що старі люди мають сиві бороди, що їх обличчя зморщені, очі випускають із себе густу камедь і сливовий глей, що в них спостерігається повна відсутність розуму і що в них тремтять жижки. Усьому цьому, добродію мій, я хоч і вірю беззастережно, одначе вважаю непристойністю отак-от узяти і написати про все це, тому що це, добродію мій, був би ваш автопортрет. Як і мій, коли б ви зуміли, подібно раку, рухатись задом наперед.

Полоній

(вбік)

Хоч це і безумство, та в ньому є послідовність. — Чи не хочете ви піти з цього повітря, принце?

Гамлет

Хіба що у домовину.

Полоній

Справді, це означало б піти з цього повітря. (Вбік.) Наскільки змістовні часом його відповіді! Як інколи таланить божевільним, в усякому разі розум і здоров'я не завжди нам допомагають. Я залишу його і негайно влаштую йому зустріч з моєю донькою. — Вельмишановний принце, я вас покірливо залишу.

Гамлет

Немає нічого, добродію мій, з чим би я охочіше розлучився, хіба що з моїм життям. Хіба що з моїм життям, хіба що з моїм життям.

Полоній

Бувайте, принце.

Гамлет

Ці вже мені нестерпні старі дурні!

Входять Розенкранц і Гільденстерн.

Полоній

Шукаєте Гамлета? Він тут.

Розенкранц

(до Полонія)

Бог у поміч!

Полоній йде.

Гільденстерн
Вельмишановний принце!

Розенкранц
Дорогошінний принце!

Гамлет
Мої любі друзі! Як справи, Гільденстерне? Розенкранце, як життя? Хлопці, як живете обоє?

Розенкранц
Як збайдужілі сини землі.

Гільденстерн
Вже тим блаженно, що не надблаженно;
На ковпачку Фортуни ми не шишаки.

Гамлет
Але й не підосви її черевиків.

Розенкранц
Ані те, ані інше, принце.

Гамлет
То ви живете біля її поясу, або в осередді її жіночності?

Гільденстерн
Бога ради, ми займаємо в неї досить-таки скромне місце.

Гамлет
Звісно, у затишних місцях Фортуни? Це особа напристойна.
Що новенького?

Розенкранц
Та нічого, принце, окрім хіба того, що світ став чесним.

Гамлет
Виходить, наближається судний день. Та тільки ваша новина не відповідає дійсності. Дозвольте вас розпитати детальніше: чим це ви, мої любі друзі, завинили перед Фортуною, що вона скеровує вас сюди, до в'язниці?

Гільденстерн
До в'язниці, принце?

Гамлет
Атож, адже Данія — в'язниця.

Розенкранц
Тоді й весь світ — в'язниця.

Гамлет
І пречудова! З багатьма льохами, темницями і підземеллями, причому Данія — одна з найгірших.

Розенкранц
Ми так не думаємо, принце.

Гамлет

Ну, тоді для вас це не так, бо немає нічого ні гарного, ні поганого, це роздуми роблять усе таким. Мені вона — в'язниця.

Розенкранц

Ну, так це ваше честолюбство обертає її на в'язницю, вона затісна для вашого духу.

Гамлет

О Боже, я б міг замкнутися у горіховій шкаралупі і вважати себе володарем безконечного простору, якби мене не переслідували жадливі сні.

Гільденстерн

А сні ці і є честолюбством, бо сама сутність честолюбця усього лише тінь сну.

Гамлет

І самий сон усього лише тінь.

Розенкранц

Вірно, і я вважаю честолюбство таким же ефемерним, бо воно не більш, аніж тінь тіні.

Гамлет

Тоді наші тіла є жебраками, а наші монархи і пихаті герої є тінями жебраків. Та чи не піти нам звідси? Тому що, слово честі, я не в змозі далі розумувати.

Розенкранц і Гільденстерн

Ми у вашому розпорядженні, принце.

Гамлет

А от цього не треба. Я не хочу прирівнювати вас до інших своїх слуг, тому що, скажу вам чесно, слугують мені вкрай погано. Але, відверто кажучи, що ви робите в Ельсінорі?

Розенкранц

Ми хотіли провідати вас, принце, нічого іншого.

Гамлет

Такий жебрак, як я, бідний навіть вдячністю. Та я вам вдячний, хоча, сказати чесно, моя вдячність не варта і копійки. Вас не викликали? Це ваше власне бажання? Це добровільне відвідування? Ну, будьте ж зі мною чесними: ну ж бо, кажіть!

Гільденстерн

Що маємо казати, принце?

Гамлет

Та що завгодно, але тільки про це. Вас викликали. У ваших поглядах є щось схоже на визнання, і ваша совість недостатньо витончена, аби це приховати. Я знаю, добрі король і королева вас викликали.

Розенкранц

З якою метою, принце?

Гамлет

А ось це ви і повинні мені пояснити. Тільки благаю — в ім'я прав нашого товариства, в ім'я злагоди нашої юності, в ім'я обов'язку нашої непорушної дружби, в ім'я всього ще більш дорожчого, до чого краший за мене оратор міг би закликати вас, будьте зі мною відвертими і прямими: вас викликали чи ні?

Розенкранц

(тихо, до Гільденстерна)

Що ти казатимеш?

Гамлет

(вбік)

Так, тепер я бачу. — Якщо ви мене любите, не крийтеся.

Гільденстерн

Принце, нас викликали.

Гамлет

Я вам скажу для чого, і таким чином моя передбачливість усуне ваше зізнання і ваша таїна перед королем і королевою не втратить жодної пір'їнки. Останнім часом — а чому, й самий не знаю, — я втратив весь свій оптимізм, закинув усі звичні справи. Справді, на душі в мене так важко, що цей прекрасний храм, земля видається мені пустелею. Ця незрівняна запона, повітря, уявляєте, ця чудово розкинута твердь, ця велична покрівля, викладена золотим вогнем, — все це видається мені не чим іншим, як чумним скупченням випаровувань. Яке майстерне творіння — людина! Благородна розумом! Безмежна у своїх здібностях, рухах і перетвореннях! Точна і прекрасна у дії! Як вона схожа з ангелом глибинним осяганням! Створена за образом і подобою Божою! Краса всесвіту! Вінець всього сушого! Та що мені ця квінтесенція пороку? Я не радію з жодної людини, ні з жодної, хоча вашою посмішкою ви ніби хочете сказати інше.

Розенкранц

Принце, нічого такого не було у мене на думці.

Гамлет

Тоді чому ж ви сміялися, коли я сказав, що не радію з жодної людини?

Розенкранц

Тому що я подумав, принце, що коли вас люди не радують, то на яку зустріч можуть розраховувати актори, яких ми перестріли у дорозі. Вони їдуть сюди запропонувати вам свої послуги.

Гамлет

Той, хто грає короля, буде бажаним гостем, його величності я віддам належне. Відважний лицар нехай працює шпагою і ме-

чем. Коханець нехай не зітхає дарма. Дивак хай мирно зіграє свою роль у злагоді з собою. Блазень нехай смішить тих, в кого лоскотливі легені. Героїня нехай вільно виливає свою душу, а білий вірш нехай при цьому не шкутильгає. Які це актори?

Розенкранц

Ті самі, які вам так подобались, — столичні лицедії.

Гамлет

Як же це трапилось, що вони подалися у мандри? Стационар для них куди зручніший — і в розумінні успіху, і у фінансовому відношенні.

Розенкранц

Мені здається, що їх ускладнення спричинені останніми подіями.

Гамлет

Чи користуються вони такою ж шанобою, як у ті часи, коли я був у місті? Як у них з відвідуванням?

Розенкранц

По правді кажучи, аншлагів уже не буває.

Гамлет

Чому? Чи вони вже заіржавіли?

Розенкранц

Ні, вони, як завжди, старанні, але в них з'явився виводок дітей, таких собі маленьких соколят, які горлають голосніше, ніж належить, за що їм і плещуть у долоні. Зараз вони в моді і так оббріхують старий театр — як вони його звуть, — що багато хто із шпагоносців побоюються гусячого пір'я і ледь насмілюються ходити туди.

Гамлет

Невдячні діти. Хто їх утримує? Скільки їм платять? Чи вони займатимуться своїм ремеслом тільки доти, поки можуть співати? Чи не скажуть вони з часом, якщо виростуть у звичайних акторів, — а це цілком можливо, коли в них не знайдеться чогось кращого, — що їх письменники їм зашкодили, змушуючи глумитися на власним спадком?

Розенкранц

Було чимало галасу з обох боків, і народ не вважає за гріх підбурювати їх до суперечок. Були часи, коли за п'єсу нічого не платили, якщо в цій суперечці автор і актор не доводили справу до бійки.

Гамлет

Не може бути!

Гільденстерн

Ще й як може!

Гамлет

І владу забрали діти?

Розенкранц

Так, принце, і сталося — Геркулеса разом з його тягарем.

Гамлет

Це не так уже й дивно. Ось мій дядя — король Данський, і ті, хто мавпував з нього, поки живий був мій батько, платять нині по двадцять, сорок, п'ятдесят і по сто дукатів за його портрет в мініатюрі, чорт забирай! У цьому є щось незбагненне, тільки б філософія могла дошукатись.

Труби.

Гільденстерн

А ось і актори.

Гамлет

(до Розенкранца і Гільденстерна)

Супутниками гостинності служать привітність і ввічливість. Дозвольте мені привітати вас у цей спосіб, інакше моє спілкування з акторами, повірте мені, повинно бути більш гостинним, ніж по відношенню до вас. Я радий вам, але мій батько-дядя і моя тітка-мати помиляються.

Гільденстерн

Не зрозумів, принце.

Гамлет

Я божевільний тільки за норд-весту; а коли вітер з півдня, я відрізняю сокола від чаплі.

Входить Полоній.

Полоній

Усіх гараздів вам, панове!

Гамлет

Послухайте, і ви також, — на кожне вухо по слухачеві: це велике немовля, якого ви бачите, ще не вийшло з пелюшок.

Розенкранц

Може, він потрапив у них удруге: адже кажуть, старе — що мале.

Гамлет

Випереджаю його слова: він з'явився повідомити мене про акторів, ось побачите. — Ви праві, добродію; у понеділок зранку; саме так це і було, абсолютно вірно.

Полоній

Принце, маю новину для вас.

Гамлет

Коли Росцій був актором у Римі...

Полоній
Принце, актори приїхали!

Гамлет
Киш, киш!

Полоній
Слово честі...

Гамлет
«І кожен їхав на ослі...»

Полоній
Кращі в світі актори для представлянь трагічних, комічних, історичних, пасторальних, трагі-історичних, трагі-коміко-історико-пасторальних, для невизначених за жанром сцен і необмежених за обсягом поем, для них і Сенека не заважкий, і Плавт не залежкий, для писаних ролей і для імпровізацій — це унікальні люди.

Гамлет
О Йефаю, судіє ізраїльський, який ти мав скарб!

Полоній
Який він мав скарб, принце?

Гамлет
Ну як же!
«Доньку, одну-єдину,
Любив він над усе...»

Полоній
(вбік)
Це про мою дочку.

Гамлет
Хіба я неправий, старий Йефаю?

Полоній
Як ви звете мене Йефаєм, принце, то я маю доньку, яку я люблю над усе.

Гамлет
Не ті слова.

Полоній
А які?

Гамлет
А ось які:
«Та випав жереб, бачить Бог»,
І далі ви самі знаєте:

«Та сталося так, як думав всяк».
Перший рядок цієї благочестивої пісні скаже вам про все інше; тому що, як бачите. Йдуть ті, хто відвертає мою увагу.

Входять четверо або п'ятеро акторів.

Вітаю вас, панове! Ласкаво прошу! У тебе все гаразд, мій любий? Ласкаво прошу! А, мій старий друже! Твоє обличчя обросло бахромою від тих пір, як я тебе востаннє бачив; чи ти приїхав у Данію, аби затьмарити мене? Що я бачу, моя молода пані! Заприсягнуся володаркою небесною, ваша милість ближча до неба, ніж тоді, коли я бачив її востаннє. На цілий каблук! Благаю Господа, аби ваш голос не став надтріснутим, як золотий, що вийшов із ужитку. Панове, ласкаво прошу! Ми, як французькі сокольники, налітаємо на перше, що потрапляє під руку; давайте одразу ж монолог; покажіть-бо взірець вашого мистецтва; ну ж бо, пристрасний монолог!

Перший актор
Який бажаєте монолог, мій принце?

Гамлет

Чував, як ти якось читав монолог, та тільки він, як на мене, ніколи не звучав зі сцени; а якщо це і було, то не більше одного разу; тому що п'єса, я пам'ятаю, не сподобалась натовпу; для більшості це було ікрою; та це була — як я її сприйняв та інші, чії судження у подібних справах вагоміші за мої, — прекрасна п'єса, добре розподілена по сценах, побудована настільки ж просто, наскільки й вміло. Я пам'ятаю, хтось сказав, що вірші не приправлені для того, щоб зробити зміст смачним, а репліки не містять нічого такого, що викривало б автора як пишномовного, химерного; я називав це добropорядним прийомом, здоровим і приємним і куди більш красивим, аніж нарядним. Один монолог у цій п'єсі я любив особливо; це була розповідь Енея Дідоні; і головним чином те місце, де він говорить про вбивство Пріама. Якщо він живий у вашій пам'яті, почніть із цього рядка; дозвольте, дозвольте:

«Кошлатий Пірр, з гірканським звіром схожий...»

Ні, не так! Про Пірра йдеться, але не так:

«Кошлатий Пірре, чия зброя чорна,

Як його думка, і подібна ночі,

Коли в зловісному лежав коні, —

Він свій похмурий вид неначе розцвітив

Фініфтью ще страшнішою; віднині —

Суцільна червлень; весь у крові він

Мужів і жон, синів й дочок,

Що запеклася від розпечених вулиць,

Що лють проклятий світ

На царевбивство; жагучий від вогню і злоби,

Порослий липким багрецем, з очима,

Як два карбункули, шукає старця Пірр

Пріама».

Тепер продовжуйте.

Полоній

Забожуся, принце, добре прочитано, з належною виразністю і з потрібним почуттям.

Перший актор

«Його знаходить він,
Коли трошив той греків,
Махаючи мечем уже супроти волі.
Пірр поспішає до Пріама, ось змахнув мечем,
І вже від помаху меча готовий старець впасти.
Бездушний Іліон, немовби чує помах,
Чоло схиляє і жакливим тріском
Полонить Піррів слух; і меч його,
Який здійнявся над Пріамом,
Завмер немовби. Так Пірр стояв,
Як злодій на картині, і не діяв.
Але, як це буває в передгроззя —
Мовчання неба, хмари нерухомі,
Стихає вітер, і земля стихає,
Як смерть, і вмить жакливим громом
Повітря роздирає. Ось так, затримавшись,
До справи смерті кличе помста.
Й ніколи ще не падали так люто,
Куючи, циклопів молоти на броню Марса,
Як люто Піррів меч кривавий
Впав на нещасного Пріама.
Геть, геть, розпуснице Фортуно!
Позбавте, боги, її влади,
Зламайте колесо, і спиші, й ободи —
І колісницю із небес низвергніть в пекло!»

Полоній

Задовго.

Гамлет

Це все піде до перукаря. Разом із вашою бородою. Прошу тебе, продовжуй; він потребує фривольного куплету або непристойного анекдоту, інакше він спить; продовжуй, перейди до Гекуби.

Перший актор

«Але хто б бачив жалюгідну ту царицю...»

Гамлет

Це добре, «жалюгідну царицю» — це добре.

Перший актор

«...Що боса бігла; із напнутим шматтям
На вінценосному чолі; і вся її одежа —
В страху захоплене із дому простирадло.
Хто б це побачив, той би обізвав Фортуна
Останнім словом. Бачили б боги,

Як перед нею потішався Пірр,
Кромсаючи мечем Пріама тіло.
І крик, що вирвався у неї із грудей,
Не міг залишити в спокої богів,
Хоча смертне їх не дуже зачіпає».

Полоній

Дивіться, як змінився вираз його обличчя, і в нього сльози на очах. — Будь ласка, досить.

Гамлет

Гаразд, ти мені договориш монолог потім. — Добродію, прослідкуйте, будь ласка, щоб акторів добре влаштували. Ви чуєте, нехай їх влаштують добре, бо вони — огляд і короткий літопис віку; краще вам по смерті одержати погану епітафію, аніж поганий відгук від них, допоки ви живі.

Полоній

Принце, я їх влаштую згідно з їхніми заслугами.

Гамлет

Чорт забирай, шановний, набагато краще! Якщо зустрічати кожного по заслугі, то хто уникне батога? Влаштуйте їх згідно з вашими уявленнями про честь і гідність; що менше вони заслуговують, тим більше слави вашій доброті. Проведіть їх.

Полоній

За мною, панове.

Гамлет

Прямуйте за ним, друзі; ввечері дамо виставу.

Полоній і всі актори, окрім першого, йдуть.

Скажіть мені, друже, чи можете ви зіграти «Вбивство Гонзаго»?

Перший актор

Так, принце.

Гамлет

Ми це зіграємо завтра увечері. Чи не могли б ви, якщо знадобиться, вивчити монологу якихось дванадцять чи шістнадцять рядків, які б я написав і вставив туди? Могли б?

Перший актор

Так, принце.

Гамлет

Чудово. Прямуйте за цим добродієм; і дивіться, не смійтеся з нього.

Перший актор йде.

Мої любі друзі, я прощаюся з вами до вечора; радий вас бачити в Ельсінорі.

Розенкранц

Мій добрий принц.

Гамлет

Бог з вами!

Розенкранц і Гільденстерн йдуть.

ДІЯ ТРЕТЯ

Сцена перша

Входять Клавдій, Гертруда, Полоній, Офелія,
Розенкранц, Гільденстерн.

Клавдій

Отож, вважаєте, що надаремне
Шукати логіку і послідовність
В його демонстративній поведінці,
Яка шокує абсолютно всіх?

Розенкранц

Він розчарований в житті тотально.
Природа ж песимізму незбагненна.

Гільденстерн

Як не напрошувалися йому у друзі,
Душі своєї нам не розчинив нізашо
І на відвертість з нами не пішов.

Гертруда

Як він зустрів вас?

Розенкранц

Досить чемно.

Гільденстерн

Але, на жаль, не більш привітно,
Ніж це диктує світський етикет.

Розенкранц

Цікавості не виявив; одначе
Охоче, довго з нами розмовляв.

Гертруда

Він захотів продовжити контакти?

Розенкранц

Ба ні, ентузіазму не помітив. Хоча...
Ми перестріли мандрівних акторів,
Одразу принцу повідомили про це.
Зачувши про акторів, стрепенувся
І запросив акторів грати перед ним.

Полоній
Ваші величності, запрошує і вас
Сьогодні завітати на виставу.

Клавдій
Спасибі, завітаємо. А ви, панове,
Всіляко заохочуйте його до втіх.

Розенкранц
Володарю, взяли до виконання.

Розенкранц і Гільденстерн йдуть.

Клавдій
І ти іди, Гертрудо.
З'явитися повинен зараз Гамлет,
З Офелією має перестрітись.
А ми з Полонієм, як шпигуни,
За ним спостерігатимемо поруч.
Збагнути спробуємо, чи любов
Причина всіх його дивацтв?
Або щось інше?

Гертруда
Зрозуміло.

(До Офелії.)

І якщо вибитий із колії він
Любовним потягом до тебе,
Я сподіваюсь, ти повернеш
Його на шлях, який підкаже
Твоя моральність.

Бережи вас Бог.

Гертруда йде.

Полоній
Офеліє, гуляй. Володарю,
Сховайтесь.

(До Офелії.)

А ти, Офеліє, читай, читай,
Ти не нудьгуєш, ти читаєш.
Невинний, доню, вигляд маєш,
І чорт повірить, ніби ти свята.

Клавдій
Вона свята, а ти — суворий батько.

(Вбік.)

Я вражений до глибини душі.
Обличчя монстра, сховане від зору
Шарами гриму, не таке потворне,
Як суть моя під машкарою доброти.

Полоній
Він наближається — ховайтесь хутко.
Клавдій і Полоній зникають. Входить Гамлет.

Гамлет

Питання споконвічне: бути чи не бути?
Шляхетність духу в розпачі на роздоріжжі:
Як неминучість знести забаганки долі
Чи вибухнути проти всіх напастей
Й покласти край їм? Ось у чім питання.
Промовчати, зробивши вигляд, вмерти?
Ні пам'яті, ні пристрастей, ні сліз,
Кінець знемозі, болю і стражданням?..
А де гарантія, що не пірнеш по тому
У паралельний світ мінливих сновидінь,
Де оживуть кровоточиві почуття?
Померти — не позбутися. Не знаю...
Одного певен: через ті думки лукаві
Ми вимушені жити всупереч бажанню.
Ну, хто б із смертних стерпів глум часу,
Наругу совісті, зневагу від образи,
Закону знехтування, зраджену любов,
Знецінювання гідності — як норму,
Коли б міг все це припинити разом —
Кинджалом, зашморгом, ще якимось?
І хто б тягнув ярмо життя до скону,
Якби не страх по смерті «ще чогось»
В країні, звідки вороття немає?..
Нам краще лихо, що несе нам дійсність,
Аніж незнане нами там, у потойбіччі.
Рефлексії нас обертають в боягузів,
А сумніви всяк час паралізують дію.
Інтелігентська м'якість нас занапащає,
Й сміливість наша чахне на очах,
Отруєна парами інтелекту. Та стоп!
Офеліє, в твоїх молитвах, німфо,
Будь ласка, спом'яни мої гріхи.

Офелія

Скажіть, мілорде, з вами все в порядку?

Гамлет

Спасибі. В повному. В порядку. Все.

Офелія

Мілорде, речі, подаровані мені,
Я вам давно хотіла повернути.
Прийміть, будь ласка, їх.

Гамлет

Мене це не стосується ніяк.

Офелія

Стосується. Мені їх дарували
В упакуванні вельми ніжних слів.
Не знаю, що тепер мені дорожче,

Всі тексти здешевіли. Я повинна
Вам повернути всі борги сповна.
Ось, прошу, заберіть, будь ласка.

Гамлет

Це ж як, ви начебто чесна дівчина?

Офелія

Мілорде?

Гамлет

Й начебто привабливі при цьому?

Офелія

Що ви маєте на увазі, ваша високосте?

Гамлет

Я ось що маю на увазі. Як ви начебто чесні й до того ж начебто привабливі, вашій чесності і вашій привабливості ліпше не перетинатися.

Офелія

Хіба чесність не є найкращим партнером для привабливості?

Гамлет

Хіба що в тому розумінні, що радше привабливість жбурне свою подругу — чесність на панель, аніж чесність нейтралізує привабливість. Це припускали вже давно, тепер же встановили остаточно. Я був колись закоханий у вас.

Офелія

Так, ви запевняли мене в цьому.

Гамлет

А ви й повірили! Дарма: моральність не зростає на угноєному пороком ґрунті. Я не любив вас.

Офелія

Тим гірш для мене.

Гамлет

Іди у монастир. Навіщо тобі плодити грішників? Як на мене, я — людина відносно порядна, та байдуже: можу подати позов на самого себе, причому пред'явити собі такі претензії, що краще б мені на світ не народжуватись. Зарозумілий, злопам'ятний, амбіційний; маю більше огидних намірів, аніж думок, щоб встигнути ці наміри обміркувати; ба навіть, уяви, аби їх спланувати; тим більше — часу, аби їх втілити. І скільки таких бовдурів, як я, борсається між небом і землею? Всі ми — наволоч, не вір жодному з нас. Іди своїм шляхом у черниці. Де твій батько?

Офелія

Вдома, мілорде.

Гамлет

Замкни мершій його на ключ, аби він клеїв дурня тільки у власному помешканні. Прощай.

Офелія
(вбік)

О Боже! Зглянься над ним!

Гамлет

А як усе ж йтимеш заміж, отримаєш від мене у посаг прокляття: була б ти невинною, як лід, і чистою, як сніг, — однаково забруднишся. Ліпше у монастир. Прощай. Ледь не забув: як все ж тобі приспичить заміж, виходь за недоумка, бо розумні знають, на яких рогатих монстрів ви їх обертаєте. У монастир — і хутко! Прощай.

Офелія
(вбік)

Сили небесні, вилікуйте його!

Гамлет

Як мені остогидло ваше лицемірство! Бог створив вас такими, якими ви є, а ви вічно у когось обертаєтесь — суцільне кокетування, манірність, кривляння, і все це — сама розпуста під машкарою невинності. Ні, досить з мене: на цьому я поїхав. Відтепер інститут шлюбу скасовується; хто на даний час був одруженим, нехай живуть собі — всі, крім одного, — для інших прохід зачинений. У монастир — хутчіш!

Йде.

Офелія

Який високий розум звівся нанівець!
Талант, характер, пристрасть, міць
Героя, на якого данці сподівались...
Куди усе поділося ураз? Пропало.
І як мені, нещасній із нещасних,
Якій зізнався нещодавно у коханні,
Змиритись з тим, що світлий розум,
Як зламаний орган, втрачає стрій,
Просвітлене і молоде його обличчя
Позначене гримасою безумства?
Хіба це Гамлет? Ні, не він, не він.

Повертаються Клавдій і Полоній.

Клавдій

Мотив його дивацтв, дурної поведінки —
Все, що завгодно, тільки не любов,
І мова на безумну аж ніяк не схожа.
В своїй душі він, певне, щось затамував.
Не зрозуміло — що, та ясно — небезпечно:
Непередбачуваний — тим і небезпечний.
Щоб запобігти лихові, до Англії хай їде,
Данину недоплачену справляти.
Нехай розвіє захаращений свій розум,
Що позбавляє адекватності з собою.
Міркую вірно, як прокоментуєш?

Полоній

Можливо, й так, та в цьому я не певен.
Припущення про нерозділене кохання
Не відкидаю. Як, Офеліє, вважаєш?
Я все почув, що Гамлет тут наплів.
Утім, вирішувати вам, вирішуйте самі.
Лише наполягаю, щоб після вистави
Суворо з ним поговорила королева.
Я б їх підслухав. Як і це не пройде,
Тоді здаюся, — в Англію, і край.

Клавдій

Край коливанням. Настає пора
Йому збагнути — закінчилась гра.

Йдуть.

Сцена друга

Входять Гамлет з акторами.

Гамлет

Прохання: виголосіть монолог так, ніби граєте його уперше, без удаваної глибокодумності, це ж не королівський указ. І не перебирайте у жестикуляції — зосередьтесь на донесенні змісту. У запалі, вихорі, бурі, в урагані пристрасті найголовніше — за жодних обставин не відключати мозок. Здоровезний чолов'яга у розпатланій перуці, що тупотить ногами у дитячій істериці, — це викликає співчуття. Куди б вас не занесло, контролюйте свої почуття.

Перший актор

Вже це вам обіцяю, принце.

Гамлет

Так, але не будьте й надто скутими й тим паче — індіферентними, нібито вам зовсім вже нічого не потрібно. Узгодьте дію зі словами: критерій смаку — адекватність. Будь-який недобір, однаково, як і перебір, викривляє зміст акторської гри, яка завжди повинна вирішувати одне завдання — тримати дзеркало перед реальністю: показувати порядності, як вона виглядає, підлості — на що вона схожа, й усякій епосі — її справжнє обличчя. Як дзеркало виявляється кривим, це, зазвичай, веселить публіку, але тим самим зводить мистецтво до рівня вуличного балагана. Мені доводилось спостерігати за грою деяких популярних акторів, які всі свої сили кидали на те, щоб тільки, боронь Боже, не надати своїм героям християнського вигляду, ба навіть просто людського. Складалося враження, що цей сценічний непотріб створений не природою, а її невибагливими заміниками, які задовольняються підробками.

Перший актор

Я сподіваюсь, принце, ми поминули цю стадію розвитку.

Гамлет

І, благаю вас, не повертайтеся до неї. Далі. Нехай ті, хто грають блазнів, не тішаться відсебеньками. Деякі улюбленці публіки вважають за обов'язок веселити її безперервно і безвідносно до того, що відбувається на сцені, вдовольняючи таким чином свою акторську пиху і прямолінійно виправдовуючи відведене їм амплуа коміків. Ну, ніби все. Ідіть, готуйтеся.

Актори йдуть. Входять Полоній, Розенкранц,
Гільденстерн.

То як, мілорде? Його величність король має намір відвідати виставу?

Полоній

Так, і королева теж, і не відкладаючи.

Гамлет

Попередьте акторів, щоб поспішали.

Полоній йде.

І ви обидва, будьте ласкаві, поквapte їх.

Розенкранц і Гільденстерн

Так, мілорде.

Розенкранц і Гільденстерн йдуть.

Гамлет

Гораціо!

Входить Гораціо.

Гораціо

До ваших послуг, принце.

Гамлет

Гораціо, з-поміж усіх людей

Довіритися можу лиш тобі.

Гораціо

Мій принце...

Гамлет

Не збираюсь лестити тобі.

Та й що із тебе візьмеш, як твій капітал —

Душевна злагода з самим собою, друже?

Навіщо лестити такому багачу, як ти?

Послужливий язик облизує ті руки,

Що щедро платять за любов до них,

Не здатні, мабуть, на любов без грошей.

На тебе, друже, впав душевний вибір мій:

Страждаєш, не завдаючи страждань,

Тому що влячний долі і за дари й огуду.

Твій розум завжди з почуттям у мирі,

Бо не залежить від зрадливої Фортуни,

Що любить бавитись на почуттях чужих.

Знайдіть такого, як і ти, який не був би
Рабом у пристрасі, я розмішу його
З тобою поруч — в серцевину серця.
Так ось. Покажемо виставу королю,
А в ній один до одного відтворено
Картину вбивства мого батька.
Його отруєно. Ну, а тепер — увага!
За дядьком стеж в обидва ока.
Як зможе він спокійно, незворушно
Досидіти, наш інфернальний Дух
Потішився, пошивши нас у дурні.
І задля достовірності експерименту
За королем спостерігатимемо вдвох.

Горацио

Вистава нам обом відкриє правду,
Як ні, виходить, зовсім я сліпий.

Гамлет

А ось і публіка моєї маячної п'єси —
Заграють зараз божевільний текст.

Звучить данський гімн. Входять Клавдій, Гертруда, Полоній,
Офелія, Розенкранц, Гільденстерн, королівський почет
і охорона зі смолоскипами.

Клавдій

Як поживає наш молодший брат?

Гамлет

Чудово далєбі: сиджу на пайці хамелеона — харчуюся
повітрям, просякнутим обіцянками, — ви й каплунів так не го-
дуєте.

Клавдій

Не можу прийняти такої відповіді, Гамлете: ці слова мене не
стосуються.

Гамлет

Мене теж: я їх уже передав.

(До Полонія.)

Мілорде, ви розповідали, що брали колись участь у студент-
ській виставі?

Полоній

Так, мілорде, і виступ було визнано вдалим.

Гамлет

Кого ж ви грали?

Полоній

Юлія Цезаря. Мене вбивали по ходу дії. Брут мене вбивав.

Гамлет

Це було жорстокістю з боку Брута — вбити таку непересічну
особу. Чи готові актори?

Розенкранц

Так, мілорде, очікують сигналу до початку.

Гертруда

Иди до мене, любий Гамлете, сідай поруч.

Гамлет

Ні, мамо, є спокусливіше місце.

Полоній

(До Клавдія.)

Ну, що я казав?

Гамлет

Леді, дозвольте на ваші коліна...

Офелія

Ні, мілорде.

Гамлет

В розумінні — голову покласти?

Офелія

Так, мілорде.

Гамлет

А що ви спершу подумали?

Офелія

Нічого я не подумала, мілорде.

Гамлет

Поміж ніг дівчини — найкраще місце.

Офелія

Що, мілорде?

Гамлет

Нічого.

Офелія

Блазнюєте, мілорде?

Гамлет

Хто, я?

Офелія

Так, мілорде.

Гамлет

А я за природою своєю — блазень. Подивіться, в якому здоровому збудженні перебуває моя мати, та й батько усього дві години тому помер.

Офелія

Ні, мілорде, — два місяці тому.

Гамлет

Невже так давно? Шкода: доведеться скинути все чорне й убраться у хутра. Боже ти мій, помер два місяці тому — і досі не забутий? Напевне, пам'ять про цю велику людину триматиметь-

ся цілих півроку по його смерті, та й то за умови, що він встигнув збудувати храм, — інакше йому була б уготована епітафія, яку діти виспівують дитячому коникові на каруселі:

«Завершив, врешті, переможне коло,
Тож з миром спочивай, мій вірний друже».

Грають гобої. Починається пантоміма. На сцені з'являються король і королева, обіймаються, зображуючи кохання. Вона стає на коліна і молитовно складає руки. Він піднімає її і кладе голову їй на коліна, потім лягає на ліжко і засинає. Вона йде. Тут же входить Отруювач, бере корону, цілує її, вливає отруту королю у вуха і йде. Повертається королева і, побачивши, що король мертвий, жестами зображує відчай. Повертається Отруювач у супроводі двох чи трьох статистів і висловлюють їй співчуття. Померлого короля виносять. Отруювач спокушає королеву подарунками, вона спочатку відкидає їх, але потім здається. Всі йдуть зі сцени.

Офелія

Що це таке, мілорде?

Гамлет

Це гадина повзуча, що вичавлює суцільну гидоту.

Офелія

Може, зіграна пантоміма передуватиме сюжету п'єси?

Входить Пролог.

Гамлет

Спитайте в цього добродія: актори не вміють тримати секретів про себе; така вже ця професія — видавати таємниці.

Офелія

Сказав би хоч назву того, що показували.

Гамлет

Неодмінно скаже. Що б ви йому не показували, він назве це своїм іменем.

Офелія

Якщо ви не перестанете сипати непристойностями, я не спілкуватимуся з вами.

Пролог

Актори щиро просять вас
Їм присвятити якийсь час
Й суворо не судити нас.

Йде.

Гамлет

Це що — пролог чи вигравіруваний напис на каблучці?

Офелія

Дуже короткий напис, мілорде.

Гамлет

Як жіноче кохання.

На сцену виходять актори — король і королева.

Сценічний король
Вже тридцять років Фебів віз
По колу йде, не вповільнивши бігу,
І тридцять дюжин місяців услід
Нам дарували світло тридцять літ,
З тих пір, як шлюбів віковичним узам
Сплатили щастя данину своїм союзом.

Сценічна королева
Дай Боже, нам прожити стільки ж знов,
Й до смерті зберегти свою любов.
Але мене хвилює зараз те,
Що почувашся ти дуже зле.
Хоча ти цим й не маєш перейматись —
Я жінка, мені слід всього боятись.

Сценічний король
Кохана, наближається розлуки час,
Могутніх сил вогонь в мені загас.
Життя твоє почнеться ніби знову,
Й полюбиш ти когось другого...

Сценічна королева
З тобою проживу життя — весь вік,
Ти мій єдиний і коханий чоловік!
Нехай знайде коханому заміну
Та, що коханому не знає ціну!

Гамлет
(вбік)

Все вірно.

Сценічна королева
Тих, хто у шлюб вступає знов,
Приваблює користь, а не любов.
Я мертвого похороню удруге,
Коли дозволю жити з його другом.

Сценічний король
Ми схильні вірити своїм словам,
Хоч їх дотримати буває важко нам.
Підвладні нашій пам'яті вони,
Народження могутне і тендітні дні.
І те, що видавалось нам важливим,
Із плином часу постає мінливим.
А те, що видавалось дуже грішним,
Із плином часу виглядає смішним.
І наші поривання радості й печалі.
Печаль і радощі нерідко руйнували.
Одне у друге легко може перейти,
Й кордонів поміж ними не знайти.
Піднесена любов, тілесний шал —
Цього не розрізнити нам, на жаль.

А коли так, усі ми пристрасті раби,
Піднесена любов — заручниця жаги.
Як вбережешся від випробувань,
То, певне, не зазнаєш і розчарувань.
Та повернусь туди я, звідки починав.
В мотивах почуттів такий розбрат,
Що, як би ми не рвалися до цілі,
Одержимо не зовсім те, чого хотіли.
Ти віриш ще у почуттєві поривання,
Але з'являються нові мотивування.

Сценічна королева
Нехай ніколи не побачу дня і ночі,
Хай видасться життя моє коротшим,
І сподівання всі обернуться у прах,
В душі поселиться пекельний страх,
Нехай надії всі мої поглине тьма!
На мене хай чекатиме тюрма!
Хай вразить зір безумства морок,
Як другого зазнаю шлюбну сором.

Гамлет
А як справді зазнає, тоді що?

Сценічний король
Немає в світі глибших заклинань,
Та я втомився від твоїх зізнань.
Тривогу цього дня розвію сном.

Засинає.

Сценічна королева
Спи безтурботно, слухайся мене,
Я сподіваюся, нещастя обійде.

Йде.

Гамлет
Ну, то що, як вам п'єса?

Гертруда
Леді, як на мене, забагато обіцяє.

Гамлет
А якщо вона додержить слова?

Клавдій
Ти знаєш зміст цього твору? Чи не міститься в нім чогось непристойного?

Гамлет
Ні-ні, все це розіграш, інсценування отруєння — жодної непристойності.

Клавдій
Як називається п'єса?

Гамлет

«Мишоловка». Назва, гадаю, алегорична. Трагедія відтворює обставини убивства, скоєного колись у Відні. Гонзаго — ім'я правителя, Баптиста — його дружина. Ви побачите далі — це підла інтрига, але що нам до цього? Того, хто має чисту совість, ця історія не обходить; хай сіпається той, кого вона боляче зачіпає; у нас же все гаразд, дякувати Богу.

На сцені з'являється Луціан.

Це такий собі Луціан, племінник короля.

Офелія

Ви непоганий конферансьє, мілорде.

Гамлет

Ви гідно оцінили б мій конферанс, якби мені довелось коментувати статевий акт.

Офелія

Мілорде, я втомилася від ваших «дотепів».

Гамлет

Чому ж? Ви б зазнали всієї гостроти відчуттів, якби наважились притупити мою головну зброю.

Офелія

Ну, це взагалі... не лізе в жодні ворота.

Гамлет

Свої ворота ви відкриєте законному чоловікові. Ти, убивця, починай вже, недоноску; припиняй свої кривляння — вперед!
«Зловісний ворон накликає помсту».

Сценічний Луціан

Самий — і кращого моменту не знайти,
Мене тут не було. Які сліди?
Зловісних духів опівнічний дар,
Гекати тричі проклятий відвар,
Хай чорне він справляє діло,
Насильно виганяє душу з тіла.

Вливає отруту у вухо сплячому.

Гамлет

Він отрує його в саду, щоб заволодіти його майном. Історія смерті Гонзаго написана італійською мовою. Зараз ви побачите, як убивця спокушає дружину Гонзаго.

Офелія

Король встає!

Гамлет

Сприймав феєрверк як бомбардування?

Гертруда

Вам зле, мілорде?

Полоній

Кінець вистави.

Король

Ввімкніть, будь ласка, світло. Я хочу вийти.

Полоній

Світло! Світло! Світло!

Всі глядачі йдуть, окрім Гамлета і Гораціо.

Гамлет

На вашу думку, сер, мій літературний талант дозволить мені, в разі потреби, влаштуватись штатним режисером мандрівної трупи?

Гораціо

Хіба що на півставки, принце.

Гамлет

Ні, на повну:

Все, чим держава традиційно гордувала,
З тих пір, однак, звелось нанівець,
Коли законний володар престолу
Замінений... його гідним спадкоємцем.

Гораціо

«Гідний спадкоємець» не вліз у віршований рядок.

Гамлет

Гораціо, кожне слово Духа — на вагу золота. Ти звернув увагу?

Гораціо

Важко було не помітити, мілорде.

Гамлет

На словах про отруєння?..

Гораціо

Реакція була однозначною.

Гамлет

Маестро, музику! Вступайте, флейти!

Не до вподоби ця вистава королю,

Бо дуже дошкуляє зміст її йому!

То де ж акомпанемент?

Повертаються Розенкранц і Гільденстерн.

Гільденстерн

Мілорде, якщо ваша ласка, на кілька слів?

Гамлет

Та хоч на весь словник.

Гільденстерн

Король, мілорде...

Гамлет

Так, друже, в чому річ?

Гільденстерн

Перебуває у дуже поганому настрої.

Гамлет

Випив зайвого?

Гільденстерн

Та ні, мілорде, швидше перенервував.

Гамлет

Випив зайвого чи перенервував — розлад той самий, а оскільки я не лікар, то проносне, яке я міг би йому приписати, побоююсь, не дасть хворому полегшення, навпаки, остаточно виведе з ладу його й без того змучене тіло.

Гільденстерн

Мілорде, будь ласка, не говоріть двозначностями та не уникайте так заповзято суті справи.

Гамлет

Я здаюся — кажіть.

Гільденстерн

Мене по вас послала королева. Ваша мати дуже засмучена.

Гамлет

Ласкаво прошу.

Гільденстерн

Ні, мілорде, не треба реверансів. Якщо ви зволите дати мені однозначну відповідь, я виконаю розпорядження вашої матері, як ні, — прошу пробачити за турботу.

Гамлет

Не можу.

Гільденстерн

Чого, мілорде?

Гамлет

Дати вам однозначної відповіді: у мене ушкоджено розум, але ту відповідь, що мені під силу, ви одержите і зможете передати моїй матері. Так ви кажете, моя мати...

Розенкранц

Вона каже, що просто вражена вашою поведінкою.

Гамлет

Небагатьом синам вдавалося так вражати своїх матерів. Та це, як я розумію, всього лише преамбула. Далі.

Розенкранц

Вона б хотіла негайно переговорити з вами у своїй спальні.

Гамлет

Скоряюся, хоч би вона була десять разів моєю матір'ю. Що-небудь ще?

Розенкранц
Колись ми були друзями, мілорде.

Гамлет
Як і зараз — навіть не сумнівайтесь.

Розенкранц
Так зізнайтеся, врешті-решт, що з вами відбувається? Адже ви тільки напружуєте свої проблеми, збільшуєте свої проблеми, не бажаючи поділитися ними з друзями. Ну, що вас непокоїть?

Гамлет
Сер, моє майбутнє таке непевне.

Розенкранц
Про що мова, як король оголосив вас спадкоємцем данського престолу?

Гамлет
Так, але, як кажуть, доки сонце зійде — роса очі виїсть.

Повертаються актори з музичними інструментами.

О, флейти! Дайте-но мені одну. *(До Гільденстерна.)* Між нами: чому ви весь час стоїте в мене за спиною, як охоронець?

Гільденстерн
Мілорде, моя старанність в намаганні бути корисним вам мимоволі видає мою безмірну турботу про вас.

Гамлет
Ви маєте надто складні мотивації, мені їх не збагнути. Ліпше заграйте щось на флейті.

Гільденстерн
Мілорде, я не можу.

Гамлет
Благаю вас.

Гільденстерн
Я не вмію, повірте.

Гамлет
Та не маніжтеся, їй-богу.

Гільденстерн
Я не володію технікою гри, мілорде.

Гамлет
Між тим, вона не важча за брехню. Фантазії, висмоктані з пальців, у процесі видиху, проходячи крізь губи, формуються у певну послідовність звуків, які набувають подоби змісту. Ось клапани — все просто.

Гільденстерн
Я не можу скласти ці звуки в гармонію, у мене немає музичної освіти.

Гамлет

Виходить, мене ви вважаєте більш доступним для вживання механізмом. На мені ви заходилися грати; для знання моїх клапанів освіти не потребується. Щоб лізти мені в душу, ви достатньо освічені, мій діапазон вивчений вами знизу догори, але видобути звук з цієї маленької іграшки, яка має чудовий, мелодійний голос, ви не здатні. Прокляття! По-вашому, я що — простіший за флейту? Ні, люб'язний мій: яким би інструментом я вам не видавався, ви можете мене разладнати, але не можете на мені заграати.

Входить Полоній.

Боже вас благослови, сер.

Полоній

Мілорде, з вами хоче говорити королева, причому невідкладно.

Гамлет

Подивіться, будь ласка: он та хмаринка дуже нагадує верблюда, чи не так?

Полоній

Заприсягнуся месою, дуже нагадує верблюда.

Гамлет

Ні, радше — горностая.

Полоній

Вигин спини — мов у горностая.

Гамлет

Або мов у кита.

Полоній

Або мов у кита.

Гамлет

Час нанести візит моїй матері.

(Вбік.)

Позбудешся розуму із цим склеротиком. Та йду вже, йду.

Полоній

Саме так і передам.

Йде.

Гамлет

Легко сказати: «вже». До зустрічі, друзі.

Всі йдуть, окрім Гамлета.

Ось і настала ця відьомська ніч:
Гроби відкрились, випустивши подих
Із пекла, що прокинулось, в цей світ.
У ніч таку напиться живої крові
Природно, як удень води ковтнути.

Так, спілкування з матір'ю в цей час
В мені Нерона може пробудити.
Як втрачу над собою я контроль,
Обвинувачення обернеться у страту.
Моє завдання: їй же довести її провину,
Та справа не моя — довести до загину.

Йде.

Сцена третя

Входять Клавдій, Розенкранц, Гільденстерн.

Клавдій

Чекати небезпечно, доки божевілья
Набуде розмаху клінічних форм.
Я наділю вас владними правами,
Які дозволять офіційно вам його
Доправити до Англії. Не хочу
Надалі я життям ризикувати
І потурати примхам психопата.

Гільденстерн

Обов'язково виконаємо ваш наказ,
Ми вдячні вам за виявлену честь
І раді вам, володарю, служити.

Розенкранц

Ба навіть і найменшим з нас
Дано розумну міру в обороні
Самих себе — а що ж тоді казати
Про того, від чийх турбот залежить
Життя нас всіх?

Клавдій

В дорогу — якнайшвидше.

Пора стриножити це страховисько.

Розенкранц і Гільденстерн

Нас тут уже, володарю, немає.

Розенкранц і Гільденстерн виходять. Входить Полоній.

Полоній

Володарю, прямує він до королеви.
А я за килимом персидським стану,
Аби відстежити уважно весь процес.
Ручаюся, вона його приструнить.
Хоч ви і праві: мати — завжди мати.
Тому й потрібен той, хто об'єктивно
Оцінить ситуацію. Наразі поспішаю,
А згодом звітуватиму про результат.

Клавдій

Спасибі, друже.

Полоній виходить.

Від мого вчинку сморід йде у небо:
Я брата вбив — я проклятий навіки,
Спокутувати гріх молитвою не можу.
Безвільно руки опускаються — не знаю,
До чого братися. Якби оцю долоню
Покрити товстим шаром спеченої крові,
Чи вистачить рясних дощів небесних,
Щоб розмочити і відмити, врешті, руку?
Для чого взагалі дається ласка Божа,
Як не було б гріхів? Молитва —
Це подвійна сила, яка, по-перше,
Утримує нас від гріха, й, по-друге,
Гріхи знімає з нас. Лише в молитві
Моя надія, прихисток і спокій.
Позаду гріх — і час мені молитись.
З чого почати, слів не доберу...
«Пробач мені мерзенне вбивство»?
Не маю права — володію всім,
Заради чого вчинене убивство:
Мої — корона, влада і дружина.
Хто має все, той милості не просить.
В продажнім кодлі на злочинний світ
У правди не знаходиться управи,
Й прибутки чисті із негідних справ
Ідуть на підкуп непідкупних суддів;
Небесний суд вершать не шахраї:
Там слідства всі ведуться за законом.
Ми маємо своїм гріхам дивитись в очі,
Аби вповні прозріти власну сутність.
Як ми розкаємось і знову грішимо,
То, певне, гріш ціна такому каяттю.
В злих потемках, де владарює морок,
Мій крик душі крізь стіни каземату
До ангельського вуха не долине.
Та виходу немає — стану на коліна.

Стає навколішки. Входить Гамлет.

Гамлет

Йому кінець: він молиться, настав
Момент, коли я маю відомстити,
І все — обов'язок виконую страшний.
Хоча: мерзотник мого батька вбив
Й отримає путівку в рай від мене,
Ще й гроші на витрати подорожні —
За честь таку подякувати треба!
Він мого батька нагло підстеріг —
Той спав собі беззахисно в саду, —
Тобто вчинив подвійний злочин.
Помститися — це унікальний шанс!
Убив у мене батька і — на небеса?

Яка ж це помста, радше — нагорода.
Він батька нагло вбив — той саме був
Обсипаний гріхом, як травень цвітом,
Тепер ніколи вже не підіб'є рахунок
Сумління, і борги свої поверне
Хіба що в муках. Що ж то за реванш,
Коли під час великої молитви очисної
Прикінчу вбивцю — й він поїде чистим?
Назад з мечем і запасись терпінням,
Щоб він упився вщерть, заснув у ліжку
Гріховному, в блюзнірстві, блювотинні,
За картами, в слиняві збочення, у ейфорії,
Щоб мав усе, крім думки про спасіння —
Тоді його і вбий, щоб аж задерлись
Підошви, і щоб огидну чорну душу
Поглинув морок... Та чекає мати,
Я вичекаю також час відплати.

Йде.

Клавдій
(підводячись з колін)

Своїм молитвам я не вірю сам —
Брехню не слід ввіряти небесам.

Йде.

Сцена четверта

Входять Гертруда і Полоній.

Полоній
Прошу вас, приведіть його до тями.
Скажіть, що він усім насточортів
Своїми натяками, іграми і шалом,
Що, врешті, слід покласти край.
Я буду поруч.

Гамлет
(за сценою)

Мамо, мамо, мамо!

Гертруда
Він на підході. Заховайтесь швидко.
Полоній ховається. Входить Гамлет.

Гамлет
Про що хотіла ти поговорити?

Гертруда
Скажи, навіщо батька ти образив?

Гамлет
Навіщо батька ти образила, скажи?

Гертруда
Ось відповідь, достойна сина короля.

Гамлет
Питання, теж достойне царської персони.

Гертруда
Та що з тобою?

Гамлет
Справді, що зі мною?

Гертруда
Ти що, не пізнаєш мене?

Гамлет
Ви — королева,
Дружина брата свого чоловіка,
І моя мати — з непорозуміння.

Гертруда
В такому тоні розмовляти відмовляюсь.

Гамлет
Не руште, ані кроку! Аж допоки
Тут не поставлю дзеркало, в якому
Побачите себе у сутності своїй.

Гертруда
Мені погрожуєш? Хто-небудь! Гей!
Рятуйте!

Полоній
(за килимом)
Сюди! Допоможіть!

Гамлет
(вихоплюючи меч)
Це, шуре, твій останній писк.
Простромлює килим.

Полоній
О-о-о!..

Гертруда
Що ти вчинив, о Господи!

Гамлет
Не знаю.
Хто верещить — король чи не король?

Гертруда
Жахливий вчинок, що ти наробив!

Гамлет
Ну, не жахливіший, ніж вбити короля,
А потім шлюб узяти з його братом.

Гертруда
Убити короля?

Гамлет
Ви що — не в курсі?
(Відсуває килим і бачить Полонія.)

Це, приятелю, ти. Пробач, я помилився.
Я цілив в іншого, тобі не пощастило.
Ти був прудким не в міру — й поплатився.
Продовжимо. Та годі вам ламати руки!
Я вам зламаю серце, як воно ще б'ється.

Гертруда
Що, сину, я негідного вчинила?

Гамлет
Не розумієте, що ви вчинили те,
Що знищило назавжди усі цноти,
Заплямувало скромність брудом,
Чесноти урівняло з лицемірством,
Любов запродавством затаврувало,
А шлюбну клятву обернуло на угоду,
На офіційно узаконену брехню,
Релігію перетворило на дурницю
Рутинних заклинань. Ховає небо
За завісою хмарок своє обличчя,
Соромлячись за вашу поведінку.

Гертруда
Загальні фрази — перейди до змісту.

Гамлет
Мій зміст — в зіставленні портретів.
Зображення цілком реалістичні.
Сюди погляньте, а тепер — сюди:
Ось перший. Виглядає наче Аполлон,
Красивий, як Юпітер, благородний,
Величний, енергійний, наче Марс,
І статний, як Меркурій, що на землю
Очікуваним посланцем небес явився,
В чудовім сплаві усіх мислимих чеснот,
Що притаманні справжньому чоловікові.
Таким був чоловік ваш. Ось портрет
Наступний. Це ваш другий чоловік:
Карикатура, явно програє у порівнянні.
Де ваші очі? І любов тут ні до чого;
Ваш зрілий вік — надійна запорука
Підпорядкованості розуму інстинктів.
Звичайно, що і ви — жива істота,
Однак чутливість вашу параліч
Розбив, на жаль, інакше і не знаю,
Чим пояснити схиблений ваш смак.

Яке шаленство вибило з вас рештки
Тверезості та інтуїції, нарешті?
Глухий побачив би, сліпий почув би,
Сліпоглухонімих відчув би сморід,
Позбавлений тактильних відчуттів
Помацав би на дотик і відчув би —
Тут щось не те. Самий диявол
Вас засліпив, запаморочив розум.
Ні слух, ні зір, ні інший отвір жінки,
Бодай був хворий, так не проколовся б...

Гертруда

Я прошу, досить, припини, замовкни!
Мене поглянути ти змусив в душу,
А в ній я бачу стільки чорних плям,
Що їх не змити вже...

Гамлет

...бо це налиплий бруд

Споганеного грішним потом ліжка,
Розпусних оргій плоті в смітнику,
Розгнужданого сексу...

Гертруда

Я благаю!

Твої слова, мов ніж у серце, сину.

Гамлет

А те хамло, убивця, людожер
Не вартий і двадцятої частини
Своєї жертви — шарж на короля,
Банальний злодій, що украв корону
І всю державу принагідно.

Гертруда

Припини!

Гамлет

Дешевий блазень, балаганна лялька...

З'являється Дух.

Небесні сили, захистіть! Чому, навіщо
Ти знову тут, нічна невітшна постать?

Гертруда

Він збожеволів...

Дух

Матір налякав, спинись.

Стань поруч, поміж нею та уявою її,
Що здатна душу страхом замутити.

Гамлет

Вам що — погано, леді?

Гертруда

Не мені.

Це я спитати маю в тебе, сину.
Ти дивишся в нікуди, спілкуєшся
З нічим, марнуєш надаремно сили
На користь невгамованих ілюзій,
Які тебе заманюють в капкан.
Не горячкуй: що ти побачив там?

Гамлет

Як — що побачив? Я його побачив,
Його, чий тужний погляд вивергає
Скупку сльози зі зрячого каміння.

(До Духа.)

Ну, що ти дивишся? Німий твій докір
Мене скоріше сльози змусить лити,
Ніж сповнити обов'язок страшний.

Гертруда

До кого ти звертаєшся?

Гамлет

До нього!

Гертруда

Я бачу тільки тих, хто є.

Гамлет

І хто ж тут є?

Гертруда

Є ти і я — нас двоє у кімнаті.

Гамлет

Як — двоє?

Подивіться: та ось же він — стоїть!
Мій батько, в прижиттєвому обличчі.
Не бачите? Зникає в дверях!

Дух зникає.

Гертруда

Це плід твоєї хворої уяви,
Це відбиття нав'язливих ідей.
Нервовий розлад.

Гамлет

«Не кажіть дурниць!

Мій пульс працює, як належить.
Задайте ритм, і я простукаю його,
А схибнутий не зможе повторити.
Не заспокоюйте себе, мовляв,
Психічно хворий він, і саме це
Є виправданням вашого падіння.

Проблему, що створили ви собі,
Не можна перекласти ні на кого.
Єдиний вихід — каяття і сповідь.
Пробачте, що читаю вам мораль.
То час гріхом набряк: повчає нині той,
Хто не додержується власних правил.

Гертруда

Ти моє серце розрубав на дві частини.

Гамлет

Так розпрощайтесь із гіршою, прошу!
Собі залиште крашу, і по тому.
І не лягайте більше в брудну постіль,
Вам варто вгамувати поривання.
Спочатку буде важко із незвички,
Протримайтесь хоча би першу ніч,
Тоді — наступну, а надалі стане легше.
Добраніч вам. Як сподобить Господь
Відпущення гріхів, я не триматиму образу.

(Показуючи на Полонія.)

Жалкую, що його я вимушено вбив.
Став небезпечним — хочу лиш добра.
Зіграли вступ — за ним жахлива гра.
Ще кілька слів...

Гертруда

А що мені робити?

Гамлет

Все, що завгодно вам, окрім одного.
Нехай король й затягне вас у ліжко,
Вшипне, де слід, і мишкою назве,
Обслинить груди чи обсмокче
Соромітне місце — вам видніше,
А ви йому за це про все докладно:
Що син у вас ніякий не придурок,
Придурюється, ну, і таке інше.
І слушно: чи годиться королеві
Таку істотну справу затаїти
Від змія, черва, гада, кажана?
Та ні, звичайно!

Гертруда

Гамлете, послухай!

Якщо слова — це дихання, то я
Не дихатиму, сину, але й словом
Тебе не зраджу.

Гамлет

Чи відомо вам,

Що їду я до Англії?

Гертруда

Відомо, хоч я і забула.
Ти нагадав. Так вирішено, сину.

Гамлет

Папери маю на руках, і супровід
Доручено моїм найліпшим друзям.
Я вірю їм, як вірив би гадюкам.
У них наказ — подбати, аби шлях
Мені стелився в пастку. Я нічого
Не маю проти — тільки б вибухівка
Не вибухнула несподівано й не там!
Добраніч, мамо. Щодо канцлера:
Лежить, замовк, застиг і обімлів,
А за життя знав стільки різних слів!
Ну, друже, вирушаємо у мандри.
Добраніч, мамо.

Виходять в різні боки. Гамлет тягне за собою тіло Полонія.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Сцена перша

Входять Клавдій, Гертруда, Розенкранц
і Гільденстерн.

Клавдій

В тяжких зітханнях ваших є причина,
Перекладіть їх нам на звичну мову,
Доступну нам. І де, скажіть, ваш син?

Гертруда

Залиште нас на якийсь час самих.

Розенкранц і Гільденстерн виходять.

Володарю, що я вночі пережила!

Клавдій

Насамперед: що з Гамлетом, Гертрудо?

Гертруда

Шаліє, наче шторм, жакливий шал
Зійшов на нього. Уночі почувши
За килимом неначе шарудіння,
Він вихопив меч і з криком «Щур!»
Без роздумів, наосліп заколов
Нещасного Полонія.

Король

Прокляття!

Були б ми там, таке було б і з нами.

На волі, бачу, він загрожує усім.
Ми попустили, втратили контроль,
Його тримати треба у психушці.
Де зараз він, до речі?

Королева

Я не знаю.

Пішов кудись, і за собою тіло
Потягнув. Одначе дуже побивався.
Немов піщинка золота, цей жаль
Блищав в пільмі його безумства.

Король

В очах громадськості нам доведеться
Хоч якось виправдати це убивство,
А винного відправити кудись подалі
Від гріха. На корабель. І до світанку
Відплисти має. Гільденстерне!

Входять Гільденстерн і Розенкранц.

Ідїть, шановні, і зберїть людей.
У нападї безумства Гамлет наш
Убив Полонїя нї за що і витягнув
Його кудись з покоїв королеви.
Знайдїть загиблого. Влаштуйте
Кудись тіло. Покваптесь.

Розенкранц і Гільденстерн виходять.

Негайно скличемо Державну Раду,
Розповімо про все, й тоді, дай Боже,
Чуток, отруйних поговорів і пліток
Гарматні ядра вразити не встигнуть,
Не вибухнуть, точнїше, нас не вцїлять,
В повітря вдарять. Час їти, ходїм.
На серці страх, і як нам бути з ним?..

Сцена друга

Входить Гамлет.

Гамлет

Надїйно схований.

Розенкранц

Де тіло, принце?

Що ви з ним зробили? Де тіло?

Гамлет

У глину повернув, бо з глини вийшло.

Розенкранц

В якому саме місці? Я хочу
Забрати тіло до каплиці.

Гамлет

І не думай.

Розенкранц

Не думати — про що?

Гамлет

Про те, що я керуюся виключно власними спонуканнями, а не вашими. Крім того, про що взагалі можна говорити королівському синові з якоюсь там губкою для миття?

Розенкранц

Це ж як — ви мене вважаєте за губку?

Гамлет

Саме так. Ти губка, що всмоктує королівську прихильність, відзнаки, милості й подачки. Як тільки королю забагнеться того, чим ти просяк, вичавить тебе до останньої краплі, і, будь ласка, губка знову суха.

Розенкранц

Не розумію, принце.

Гамлет

Мене це тішить: тонка матерія не для грубезного вуха.

Розенкранц

Принце, ви мусите сказати, де тіло, а ми супроводимо вас до короля.

Гамлет

Король має тіло, і от король не має тіла. Король є предмет...

Гільденстерн

«Предмет», мій принце?

Гамлет

Безпредметний. Супроводжуйте мене до нього. Мишка в нірку — кіт за нею.

Виходять.

Сцена третя

Входить король з почтом.

Король

Убивцю і убитого, напевне, знайдуть,
Та небезпечно, що безумець на свободі,
А ми не можемо дозволити повестися
З безумцем як належить, по закону:
Він надто популярний у народних мас.
Засліплена юрба помітить покарання,
Ніскільки не цікавлячись його виною.
Щоб гладко все зійшло, вчинімо так:

У заслання його. А для широкого загалу
Представимо, що це спланований візит.
Хворобу треба лікувати радикально,
Тут психотерапія не зарадить.

Входить Розенкранц.

Ну що, дізнались? То які новини?

Розенкранц
Не витягнути відомостей з нього
Щодо тіла.

Король
Ну, добре. Де він сам?

Розенкранц
Під наглядом. Чекаємо наказу.

Король
Введіть його.

Входить Гамлет.

Скажи нам, Гамлете,
Де схований Полоній?

Гамлет

Вечеряє старий.

Король
Вечеряє? Це ж де?

Гамлет

Не там, де він їсть, а там, де його їдять; саме цієї хвилини до нього завітало товариство заполітизованих хробаків. Хробаки — то найвищі авторитети у сфері травлення. Ми відгодовуємо усіх інших істот, аби прохарчувати самих себе, себе ж годуємо задля прохарчування хробаків. І вгодований король, і жебрак-дистрофік — це хіба що різні кулінарні рецепти або закуска і десерт до одного столу. Кінець для всіх один.

Король
На жаль.

Гамлет
Буває й таке: зловиш рибу на хробака, який до цього жер самого короля, а потім поїдаєш рибу, яка зжерла того ж таки хробака.

Король
Що ти хочеш цим сказати?

Гамлет
Нічого, крім умовиводу: цілком ймовірно, й король може промандрувати кишками злидаря.

Король
Де Полоній?

Гамлет

На небесах. Надішліть туди когось для перевірки. Коли ж кур'єр його там не побачить, пошукайте в іншому місці самі. Як упродовж місяця не знайдете його, покладайтесь виключно на свій нюх — той неминуче виведе вас до галерейних сходів.

Король
(до почту)

Пошукайте його там.

Гамлет

Не кваптесь, не втече.

Дехто з почту виходить.

Король
Те, що вчинив ти, Гамлете, уразило усіх.
І, щоб уникнути скандалу, тобі треба
Подалі виїхати. І негайно. Супутники
Готові, корабель. На вас чекає Англія.

Гамлет
Чекає Англія?

Король
Так, Гамлете, чекає.

Гамлет
Гаразд. Благородство ваших далекоглядних планів видно незброєним оком. Матусю дороженька, прощайте!

Король
Ти хотів сказати: «люблячий батьку», Гамлете.

Гамлет
Яка різниця? Батько і мати — це те саме, що чоловік і жінка, а чоловік і жінка — плоть єдина. Отже, ви — моя дороженька матуся, хто проти? Гаразд — до Англії прямою!

Йде.

Король
За ним! Не полишайте ні на мить
Його. Сьогодні ж відпливайте.
Забудьте про всі інші справи,
Перебувайте безупинно поруч з ним.
Цього конфіденційного листа
Вручіть негайно королю англійців.

Розенкранц і Гільденстерн виходять.
А щодо тебе, королю Англійський,
Скажу я так: якщо ти не бажаєш
Отримати повторно від сусіда,
Якому справно платиш данину,
То прочитай мого листа й вчини,
Як я того бажаю: вбий негайно
Того, кого з листом цим надсилаю.

Сцена четверта

Входить Фортинбрас на чолі свого війська.

Фортинбрас

Від мене привітайте, капітане,
Монарха данського. І передайте:
Як домовлялися, я дозволу чекаю,
Щоб перетнути разом з військом
Кордони данців. І якщо король
Побачитися з нами забажає,
Вважатимемо це за честь.

Капітан

Так точно.

Фортинбрас

Помірним кроком руш! Вперед!

Виходять всі, крім капітана. Входять Гамлет, Розенкранц,
Гільденстерн та інші.

Гамлет

Чие це військо, капітане?

Капітан

Норвезьке, звісно.

Гамлет

Куди прямуєте?

Капітан

Ідемо на поляків.

Гамлет

І хто веде?

Капітан

Норвезький принц,
Молодший Фортинбрас.

Гамлет

Яка мета цього походу?

Ви хочете всю Польщу захопити

Чи тільки шмат найближчих територій?

Капітан

Відверто? Йдеться про мізерну
Частину суходолу. Все, що є
Там цінного, те і п'яти дукатів
Не коштує — соломи оберемок.
Полякам це так само, як і нам,
Потрібне, тобто зиску анітрохи.

Гамлет

Навіщо ж воювати без достойної мети?

Капітан

Були б лиш засоби — ми знайдемо мету.

Гамлет

Дві тисячі людських смертей плюс
Двадцять тисяч золотих! І на що!
Як схована хвороба у здоровім тілі,
Так наша дурість не помітна, поки
Вона сама не вилізе назовні.
Щасливо, капітане!

Капітан

Бог благослови!

Йде.

Розенкранц

Рушаймо, принце!

Гамлет

Я наздожену.

Всі, крім Гамлета, йдуть.

Все, що я бачу, — свідчить проти мене,
До помсти підганяючи. Що є людина,
Як тільки їсть та спить? Всього лише
Різновид звіра. Той, хто нас навчив
Тлумачити минуле і сучасне, вклав
Інтелект в нас зовсім не для того,
Аби дурити з лінощів і скніти у рутині.
Який маразм — назвати боягузтво
Далекозорістю і гальмувати дію,
Програючи в уяві можливі наслідки
Не здійснюваних вчинків. Навіщо
Твердити: «Повинен це зробити»?
Все в розпорядженні потрібне мати —
І не вчинити? Є прекрасний приклад —
Норвезький принц, що на чолі найманців,
Задля вдоволення амбіцій здатен
Чужі життя покласти під сокиру
Без зайвих коливань і не рахуючись
Із тим, у що обійдеться ця авантюра.
Наслідування гідний тільки той,
Хто не стривожений причиною малою
У прагненні життя на кін поставить,
Як зачепило його честь і гідність.
Якого ж біса сумніваюсь
Й ретельно вибираю спосіб і момент,
Щоб відомстити? Рефлексую залюбки,
Побачивши людей, готових вмерти
Всього за три квадратних метри
Землі чужої, де і для могил
Не вистачить землі. Набридло!
Тож годі, друже, марнувати час —
Вогонь ненависті в мені не вгас.

Йде.

Сцена п'ята

Входять Гертруда, Гораціо і Озрик.

Гертруда

Я не бажаю з нею говорити.

Озрик

Я розумію вас — нелегко вести діалог
З тією, хто нездатна міркувати.

Гертруда

Чого їй, бідолашній, треба?

Озрик

Вона постійно згадує про батька,
Оскаржує цей світ, ламає руки,
Себе б'є в груди, все їй докучає,
Слова її безглузді, недоладні,
Хоч, якщо розібратись, є у них
Ознаки змісту, адже кожен з нас
Її слова по-своєму тлумачить.

Гораціо

Можливо, варто вам її прийняти,
Інакше сильний поговір піде.

Гертруда

Нехай заходить, Бог на поміч їй.

Входить божевільна Офелія.

Офелія

Скажіть мені, де світла королева?

Гертруда

Офеліє, дитино, що з тобою?

Офелія

(співає)

Де живе коханий твій?
Мабуть, за дверима —
Плащ, сандалі, довга патериця,
І серце пілігрима.

Гертруда

Люба, до чого ця пісня?

Офелія

Що? Ні, ви слухайте уважно.

(Співає.)

Так і знайте: він помер
І, немов сторожа,
Виросла трава тепер
З кам'яного ложа.

Гертруда
Офеліє, послухай.

Офелія
Це ви послухайте.

(Співає.)
Саван чистий, наче сніг...

Входить Клавдій.

Гертруда
Володарю, погляньте!

Офелія
(продовжує співати)

Рясно квіти світять біло,
Хоч ніхто не впав до ніг,
Не оплавав ніжне тіло...

Клавдій
Як живеться вам, дитино?

Офелія
Добре, щиро дякую! Кажуть, нібито сова була дочкою пекаря.
Господи, знаємо, хто ми є, але не відаємо, ким станемо.

«Солодка година у день Валентина,
До вас я, мій друже, прийшла.
Високо вже сонце — у вас під віконцем
Тремтить Валентинка мала.
Прокинувся милий у сорочці білій,
Руки доторкнулась рука.
До себе в хатину завів він дівчину,
А вийшла вже жінка...»

Король
Люба Офеліє!

Офелія
І не просіть! Ще трохи — і вже кінець, дослухайте.
(Співає.)

О Господи-Боже, ніщо не допоможе.

Позбутись цієї ганьби?

Коханець забрав мою цноту —

Йому аби тільки... аби...

«Ти клявся, що люблю попросиш до шлюбу», —

Вона йому каже — і в плач.

А він на це — знаєте що?

Якби берегла ти, якби не дала ти,

Просив би, а так — вже пробач.

Король
І давно це з нею?

Офелія
Сподіваюсь, все буде добре. Треба лише мати терпіння. Але
не могу не плакати, як подумаю про те, що він лежить у сирій

землі. Мій брат, напевне, про це довідається. Дякую вам за гарну пораду. Тепер подайте мою карету! Добраніч усім! Добраніч усім! Усім на добраніч!

Йде.

Король

Прошу тебе, за нею наглядай.

Горацію йде.

Несе вона в собі тяжку отруту
Глибокого жалю по смерті батька.
Гертрудо, знаєш: біди наодинці
Не ходять — сунуть військом.
Загинув батько, потім з поля зору
Зникає Гамлет — винен чи не винен?
В народі зріють підозріння
Стосовно смерті канцлера — занадто
Тихо і квапливо похорон минув.
Офелія не та вже, заблукав
Її підбитий горем розум, а до того ж
Зненацька брат її свої навчання
Покинув і тепер сидить удома,
Зневірений, готовий до обмов,
І слухає, хто що йому нашепче
Про батьків скін. Оскільки ж
Він цього не перевірить, підозрює
І нас також. Гертрудо, це картеч,
Це постріл в мене, й цих отруйних ран
Я маю вже на цілих сто смертей,
Хоч з мене досить й однієї смерті.

За сценою галас.

Королева

Що там за гомін?

Король

Хай охороняють двері!

Входить Озрик.

Що сталося?

Озрик

Рятуйтесь, ваша милість, —
Там океан. Ба ні, не океан.
Бо й океан ніщо супроти гурту
Озброєних бандитів. Їх веде Лаерт.
Вони розбили вашу варту, кричать:
«Ла-ерт! Ла-ерт-то-ві всю вла-ду!» Юрба
Сп'яніла — гам і вереск, і шапки
Летять, і аж до неба долітає:
«Ла-ерт-та нам! Ла-ерт-та — в ко-ро-лі!»

Галас за сценою наростає.

Королева
Не в жарт розгавкалась ця псота!
Брехлива, підла данська собачня!

Король
Вже виламали двері!
Входить Лаерт на чолі натовпу данців.

Лаерт
Ось і король! Всі швидко вийдіть геть!

Данці
Пустіть і нас! Пустіть! Не підемо!

Лаерт
Я прошу вийти всіх!

Данці
Ну, як завгодно...

Виходять за двері.

Лаерт
Ну, а тепер, королю підлий,
Нам батька поверни!

Королева
Та заспокойся, друже.

Лаерт
Як раптом хоч одна з моїх кровинок
У змозі заспокоїтись, це значить —
Я виродок, зачатий від повії!

Король
Але навіщо весь це бунт, Лаерте?
Увесь цей гамір? Що тобі, Лаерте?
Скажи! Гертрудо, заспокойся.

Лаерт
Де батько мій?

Король
Загинув.

Королева
Та король не винен в цьому.

Король
Нехай запитує, облиш, не зупиняй.

Лаерт
Загинув? Як? Не грайтеся словами!
До біса всі обов'язки, присяги,
Сумлінність, Божу ласку, обережність!
Я смерті не боюсь. Я заявляю,
Хай буде так, як буде. Відомщу!

Король
Хто стримує тебе, скажи, на милість?

Ла е р т

Мене? Хіба що власна воля спинить,
А цілий світ — не зможе. Хоч засобів
У мене й небагато, та з них я витисну
Можливе й неможливе.

Король

Отже, хочеш
Ти справді знати все, як є, про батька,
Про справжніх ворогів його і друзів?
Чи йдеться про азарт самий, про те,
Аби, немов картяр, згребти всі ставки
До себе й безоглядно мстити всім?

Ла е р т

Ні, тільки ворогам.

Король

Ти хочеш знати їх?

Ла е р т

Я друзів батька радо обійму,
За них віддам я кров свою!

Король

Говориш ти як вірний син і лицар.
І, як такий, повинен зрозуміти:
У смерті батька ми не винні.

Данці

(за сценою)

Впустить її!

Ла е р т

Що діється?

Хто там, до біса, рветься?

Офелія повертається й поминає короля і Ласерта, не пізнаючи їх.

Хай спалить гнів мій мозок, хай в очах
Сама лиш сіль ядуча після сліз!
Клянуся, що за це твоє каліцтво
Всю рівновагу світу похитну!
Офеліє, трояндо травня, сестро,
Де розум твій блукає? Я твій брат!

О ф е л і я

(співає)

Труна відкрита — над труною сльози...

Прощай, мій голубе!

А от розмарин на згадку. Пам'ятай мене, добре? А це брат-
чики — щоб ти думав про мене. А тобі — руту, а це трохи рути —
мені. У неділю можемо її називати зіллям благодаті. Тільки носіть
її не так, як я. Фіалки теж хотіла вам роздати, але всі вони

зів'яли, як помер мій батько. Кажуть, він легко відійшов. Молімося за нього й за всі християнські душі. Хай Бог усім допомагає!

Йде.

Лаерт

Ви бачите? Врятуй її Господь!

Король

Прийми від мене співчуття, Лаерте!
Послухай спільника. Знайди поміж
Найвідданіших друзів ще й розумних.
Як доведуть, що я, хоч якимсь чином,
Причетний до убивства, віддаю тобі
Державу, скіпетр, трон, життя — усе!
Але якщо вердикт інакшим буде,
Запасись терпінням, бо відтоді
Всі наші дії — спільні: знайти
І покарати винних.

Лаерт

Що ж, хай буде так.

Його кончина, таємниця похорон,
Де меч і герб кісток не осявали,
Без пишності, належного обряду,
Волають від небес і до землі.
Хай буде суд.

Король

І справедливий вирок.

Ходімо разом. Слухайся мене —
Й сокира винну голову зітне.

Йдуть.

Сцена шоста

Входять Гораціо і слуга.

Гораціо

Так хто зі мною говорити хоче?

Слуга

Якісь матроси. Кажуть, що мають
Листа до вас.

Гораціо

Нехай увійдуть.

Слуга йде.

З-поміж усіх людей лише одна людина
Могла б мені писати — тільки Гамлет.

Входять матроси.

Перший матрос
Хай Бог благословить вас!!

Гораціо
І вас нехай благословить!

Перший матрос
На це і сподіваюсь. Маю листа до вас; він від посла, який
їхав до Англії. Якщо, звісно, вас звуть Гораціо, як мені ска-
зали.

Гораціо
(читає)

«Гораціо, прочитавши цього листа, зроби все, аби людей,
котрі його тобі принесли, були допущені до короля, у них є
листи й до нього. Ми і двох днів не пропливли в морі, як за нами
погнався войовниче споряджений піратський корабель. Побачивши,
що рухаємось досить-таки повільно, ми мимоволі стали
хорообрими, й під час сутички я перескочив до них. Тієї ж миті
вони відчалили від нашого корабля. Таким чином, я опинився у
них у полоні. Сам-один. Вони повелися зі мною милосердно. Та
вони знали, що роблять: я повинен був прислужитися їм. По-
клопочися, аби король отримав листи, які я надіслав, і вирушай
до мене з такою швидкістю, немов біжиш від смерті. Мені треба
сказати тобі на вухо слова, від яких у тебе пропаде дар мови, хоч
усяке слово надто невиразне, аби переказати все, що сталося. Ці
добрі люди, які прийшли з листами, проведуть тебе до місця мого
теперішнього перебування. Розенкранц і Гільденстерн далі пли-
вуть до Англії. Про них я розповім тобі ще багато цікавого.
Тримаймося. Твій назавжди — Гамлет».

Ходімо, віддасте ваші листи. Й поспішимо до того, від кого
ви отримали ці листи і хто чекає на мене.

Йдуть.

Сцена сьома

Входять Клавдій і Лаерт.

Клавдій
Тепер, як ти упевнився самий,
Що я не вбивця, прошу, стань мені
Найліпшим другом. Як воно буває:
Я мав загинути, а не твій батько,
То смерть моя. Тримаймося разом.

Лаерт
Одного все ж ніяк я не збагну.
Чому, чому супроти злодіяння
Нічого не зробили ви? Чому
Убивцю не покарано донині,
Як вимагає право?

К л а в д і й

З двох причин.

По-перше, королева: Гамлет —
Над усе. По-друге, небажана
Ця привселюдна кара, убивця
У натовпі занадто популярний,
Юрба не доліків його не бачить,
Натомість їх любов несамовита:
З негідника зробили би героя,
Святиню — із його кайданів.

Л а е р т

Все так, але загинув батько
І збожеволіла моя сестра.
Запізно сльози лити. Мстити — час.

К л а в д і й

Хай це тебе не мучить. І не думай,
Що я цілком розм'як, неначе глина,
Що я перед обличчям небезпеки
Весь час задкую. Ти іще побачиш
Мою рішучість.

Входить О з р и к з листами.

В тебе — що?

О з р и к

Приніс листи: до вас від принца,
Оцей — для вас, а цей — для королеви.

К л а в д і й

Від принца? Хто приніс?

О з р и к

Якісь матроси.

Я не бачив. Мені віддав їх секретар,
Він і прийняв листи від незнайомих.

К л а в д і й

Лаерте, слухай.

(До Озрика.)

Вільний.

(Читає.)

«Ваша величносте! Сповідую оцим, що мене, цілком обдертого, висаджено на берег вашого королівства. Завтра проситиму дозволу стати перед вашими пресвітлими очима і, як буде ваша ласка, розповім у деталях усі обставини мого неочікуваного і надзвичайного повернення. Гамлет».

І що це має означати? Повернулися всі? Чи це брехня і глум?

Л а е р т

Його рука?

Клавдій
Так, почерк пізнаю. «Обдертого»!
А у приписці: «Сам-один». Не розумію.
Тримай. Що скажеш, як прокоментуєш?

Лаерт
Гублюся в здогадках. Нехай приходить,
Жбурну в обличчя: «Ти! Це ти зробив!»

Клавдій
Ми зробимо інакше. Як він Англії
Уникнув, то потрапить в іншу пастку.
У мене є ідея. Як вона здійсниться —
То покарання вбивці не минути,
А мати сприйме це як випадковість.

Лаерт
В усьому вас підтримаю, однак
Зробіть мене караючим знаряддям.

Клавдій
А я про що? В часи, коли ти був
У Франції, до нас чутки добігли:
Ти в певнім ділі досягнув багато.
Цікаво те, що саме ця майстерність,
На нашу думку, не така й вагома,
Примусила його затріпотіти.
Я маю на увазі Гамлета, збагнув?

Лаерт
Як це стосується моєї помсти?

Клавдій
Проїздом був у нас один нормандець.
Ми за життя набачились французів
До біса; переважно з них здібні
Вершники. Але отой недавній!
В сідлі — король. Демонстрував
Кунштюки, де тому кентавру!
Всі фантастичні витвори уяви
Він перевершив!

Лаерт
Кажете, нормандець?

Клавдій
Нормандець.

Лаерт
Поручуся — це Лямонд.

Клавдій
Вгадав!

Лаерт
Знайомий з ним:
Він фантастично популярний!

К л а в д і й

Таке ж казав він і про тебе,
Про спритність фехтування
Зокрема. Повторював: я мрію
Зітнутися з Лаертом у двобої.
Навіть упав у чорну заздрість,
Бубонів, що й він не гірший.
А з цього випливає...

Л а е р т

Що випливає, я не зрозумів?

К л а в д і й

Любив ти батька чи вдавав любов?

Л а е р т

До чого хилите, ніяк не доберу?

К л а в д і й

Хилю до того, що таки любив,
Але палка любов живе у часі,
І час вогонь у ній поволі гасить.
Принц повернувся. І тепер: готовий ти
Довести мужнім чоловічим вчинком,
Що батька ти по-справжньому любив?

Л а е р т

З убивці і у церкві кров пустив би!

К л а в д і й

Напевне, храм для вбивці не притулок,
І помста — це святе. Але є інший план.
Як він дізнається, що ти у Ельсинорі,
Ми об заклад на ваш двобій поб'ємось.
Він любить позу, жест, до всього ж —
Неуважний. І не перевірить зброї.
Із двох рапір одна чомусь тупіша —
Оту йому. Один твій випад — і...

Л а е р т

Хай буде так,

Як ви задумали. До того ж, маю
Від однієї знахарки трутизну,
Якою я змащу свою рапіру.
Це вбивча мазь: один мій випад — і...
Немає жодних тут протиотрут,
Торкнуся принца — з нього труп.

К л а в д і й

Тут все потрібно зважити, як слід.
Придумаємо додатковий варіант,
Якщо непередбачена причина
Спростує цей. Могло б це бути...
Ну, я не знаю. Так! Придумав!
Його двобоєм розігріти маєш.

Для цього візьмеш темп високий;
Захоче вгамувати спрагу — тут
Подам я келих. Навіть як вістря
Його не доторкнеться, однаково
Свого досягнемо. Що там таке?

Входить Гертруда.

Гертруда
Одне нещастя іншим погання!
Твоя сестра втопилася, Лаерте.

Лаерт
Сестра? Втопилась? Де і як?

Гертруда
Є над потоком схилена верба
З сріблястими гілками на воді.
На стовбура присівши, Офелія
Плела оті свої гірлянди з квітів,
А потім почала розвішувати їх.
Необережно потягнулась вгору —
Зламалась гілка і...

Лаерт
Втопилась?

Гертруда
Так.

Лаерт
Офеліє, вологості доволі,
Я сльози стримаю. Не маю сил —
Заплачу. І хай ллються сльози,
То витікає з мене слабкість!
Словами я спалив би цілий світ,
Та ця вологість...

Йде.

Клавдій
Тож поквапимось за ним,
Ледве заспокоїв, і усе спочатку.
Йдуть.

ДІЯ П'ЯТА

Сцена перша

Цвинтар. Входять двоє блазнів-гробокопів з лопатами.

Перший блазень

Як можна її ховати за християнським звичаєм, коли вона
самочинно розлучилася із власною душею?

Другий блазень

Виходить, можна; отож, не сперечайся, берися за лопату — і вперед; цю справу розглядав суд і виправдав її.

Перший блазень

З якого б то побиту виправдав? Хіба вона втопилась, обороняючись?

Другий блазень

Тебе не спитали.

Перший блазень

Це мало б кваліфікуватися не як самозахист, а як самонапад. Як я топлюся умисне, в наявності факт злочину: мотив, вчинок, виконання. Висновок незаперечний: зловмисне самогубство.

Другий блазень

Послухай, ти, професоре-копачу...

Перший блазень

Стривай. Припустімо, ось тут тобі вода; а ось людина; як людина сама йде до води і топиться, то — хочемо чи ні — вона сама ініціює це! Інша річ, як вода затоплює людину, тоді, відповідно, це вона й топить, а не людина — себе. Висновок: хто себе не вбивав, тому не можна інкримінувати самогубства.

Другий блазень

Це в якому кодексі записано?

Перший блазень

У кримінальному.

Другий блазень

Хочеш знати правду? Не належала б вона до вищого товариства, взагалі не ховали б її за християнським звичаєм.

Перший блазень

Отож-бо! Еліта може собі топитися й вішатися, скільки їй того забажається, а простим роботягам — зась. Давай лопату. Хоча справжня еліта у цьому світі — це садівники, гробокопи та інші копачі. Наша професія походить від Адама.

Другий блазень

Від Адама?

Перший блазень

Поза всяким сумнівом. Він був першою людиною, яка працювала руками.

Другий блазень

Як це?

Перший блазень

Поганець ти, чи що? Святого Письма не знаєш? Сказано: «Адам обробляв землю». Рив, тобто, по-нашому, копав, одне слово. Іще питання на засипку.

Другий блазень

Насипай вже.

Перший блазень

Хто буде надійніше за каменяра, корабельника і теслі?

Другий блазень

Той, хто ставить шибениці: його споруда довговічніша за будь-кого зі смертних, для яких вона призначена.

Перший блазень

Непогане формулювання щодо шибениці, але шибениця — зручна річ хіба що для тих, кого належить повісити. Ось, при-
міром, ти вчинив би недобре, якби твердив, що шибениця дов-
говічніша за церкву. Звідси висновок: шибениця — зручна річ
для тебе. Відповідь не зараховано. Маєш останню спробу.

Другий блазень

Те ж саме запитання?

Перший блазень

Так, відповіси — і гуляй собі.

Другий блазень

І відповім.

Перший блазень

Ну?

Другий блазень

Чорт забирай, не можу.

Здалеку наближаються Гамлет і Гораціо.

Перший блазень

Не мороч собі голову — як віслюка не поганай, кобилою не
стане. Відповідати треба так: «Гробок», бо збудовані його ру-
ками приміщення дочкаються Страшного суду. Ти програв — бі-
гом за пляшкою!

Другий блазень йде.

Колись, як був я молодим,
То мав собі коханку,
Залюбки лежав я на ній
Від вечора й до ранку.

Гамлет

Як можна сполучати риття могили зі співом? Він що — не
тямить, що відбувається?

Гораціо

Це для нього рутинна справа.

Гамлет

Так, практична діяльність відволікає людей від непотрібних
думок.

Перший блазень
(співає)

Але минали славні дні,
Постарів я з роками,
І що лишилося мені?
Влягатися до ями.

Викидає череп.

Гамлет

Той, кому належав цей череп, своє вже відспівав, поза тим, ким він був за життя — може, якимось відомим політиком, із тих, що й самого Господа обкрутують, хіба не так?

Гораціо

Можливо, принце.

Гамлет

Або — кимось із королівського почту, якій промовляв: «Доброго ранку, володарю мій! Як почуваетесь, найласкавіший володарю?» — й сам носив високий титул та мав відоме ім'я, — чому б ні?

Гораціо

І таке буває, мій принце.

Гамлет

А нині (*до черепа*) ти перейшов на службу до її величності Смерті й маєш покірно зносити удари лопатою по своїй багатостраждальній голові — закономірна еволюція, якщо вдуматись. Ми все життя турботливо оберігаємо свої кістки від переломів та інших дрібних ушкоджень, щоб зберегти їх ось у такому незайманому вигляді.

Перший блазень

Мотика, заступ і мішок,
Біліє саван, наче сніг;
Достатньо яма глибока,
Щоб гостю був нічліг.

Викидає другий череп.

Гамлет

Та ось і другий персонаж. Наречемо його служителем закону. (*До черепа.*) Ну, що придбав ти своїми юридичними консультаціями і перемогами на гучних судових процесах? Чому тепер ти дозволяєш цьому хамлу ляскати себе брудним заступом по потилиці й чому не подаєш позову щодо захисту честі і гідності? Нащо ти все життя вкладав гроші у нерухомість і скуповував у власність землю, як по твоїй смерті вся земля, якою ти володієш, уміщається у твоїй спорожній черепній коробці? Й заради цього — стільки зусиль і нервів?

Гораціо

Так, схоже, заради цього, принце.

Гамлет
Пергамент виробляють з баранячої шкіри?

Гораціо
Так, принце, і з телячої теж.

Гамлет
Виходить, ті, хто вірить у міцність писаних законів, — самі є баранами і телятами, у кращому разі. Я поговорю з цим екземпляром. Люб'язний, чия це могила?

Перший блазень
Моя, сер.

(Сніває.)
Достатньо яма глибока,
Щоб гостю був нічліг.

Гамлет
Певна річ, як ти в ній копирсаєшся.

Перший блазень
Поки я в ній копирсаюсь, вона моя, а як зарив би в неї вас, стала б вашою.

Гамлет
Вона не твоя і не моя, допоки ми живемо. Вона для мертвих, а не для живих.

Перший блазень
Поки ми живемо, ми живі, а як померемо, то одразу станемо мертвими, а хто раніше — ви чи я, — це вже як кому поталанить.

Гамлет
Але ж ти риеш її для конкретної людини — хто помер?

Перший блазень
Зовсім не помер.

Гамлет
Отже, це жінка?

Перший блазень
Ні, не жінка.

Гамлет
Так хто ж тут лежатиме?

Перший блазень
Не хто, а що, сер. Те, що було жінкою ще позавчора. Але, Господи, спаси її душу, вона померла.

Гамлет
Однаке, цей копач-інтелектуал навдивовижу точний у формулюваннях. Доводиться добирати слова, інакше він кого завгодно здатен збити з пантелику. Йй-богу, Гораціо, останнім часом народ підозріло швидко розумнішає, — навіть не знаю, чим це пояснити. І давно ти грабарюєш?

Перший блазень

Від того часу, як наш останній король Гамлет, царство йому небесне, переміг Фортинбраса.

Гамлет

Це ж скільки відтоді минуло?

Перший блазень

Ви що, пане, рахувати не вмієте? Це ж кожен дурень знає. Того самого дня народився молодий Гамлет, ну той, у кого дах поїхав. Та й він оце поїхав теж — до Англії.

Гамлет

А чого він поїхав до тієї Англії?

Перший блазень

Не зовсім поїхав, сказати б, його поїхали. В Англії йому вправлять розум; а як і не вправлять, теж не біда.

Гамлет

Чому?

Перший блазень

Бо в Англії цього і не помітять, там усі звихнуті ходять.

Гамлет

Та як же трапилось, що він звихнувся?

Перший блазень

Це дуже дивно виглядало збоку.

Гамлет

Як це — дивно?

Перший блазень

Саме так — дивно: звихнувся враз.

Гамлет

На якому ґрунті?

Перший блазень

На данському — на якому б іще? Мені цей ґрунт відомий відтоді, як став глибокопом, вже, мабуть, років тридцять.

Гамлет

Як довго людина може пролежати в землі, не зотлівши?

Перший блазень

Всяко буває. Останнім часом пішла така клієнтура, що й до труни не встигають покласти — розлазяться. А комусь вдається в могилі свої вісім, ба навіть дев'ять років пролежати неушкодженим. Кушнір, скажімо, той вам сміливо протягне дев'ять років.

Гамлет

Такі привілеї — за віщо?

Перший блазень

Бо шкура в нього від ремесла геть задубіла і довго не пропускає воду; а вода, сер, є великим руйнівником для тіла. А ось цей череп пролежав у землі двадцять три роки.

Гамлет

А чий він?

Перший блазень

Недоумка одного; чи знаєте кого?

Гамлет

Уявлення не маю.

Перший блазень

Такий вже шалапут, чума його бий! Яюсь вилив мені на голову пляшку рейнського, сволота. Це, сер, череп Йорика, королівського блазня.

Гамлет

Оцей?

Перший блазень

Цей самий.

Гамлет

Дай-но мені. *(Бере череп.)* Гай-гай, бідний Йорику! Адже я знав його, Горацію; це була людина рідкісної принакності, невтомної дотепності; він тисячу разів тягав мене на спині. А що лишилося від нього? Отут були ці губи, які я, не пам'ятаю скільки разів, цілував. Де тепер твої жарти, каламбури, гримаси, соромітницькі куплети й похмурі дотепи, твої спалахи веселощів, від яких щоразу реготіло застільне товариство? Не маєш жодних, щоб принаймні поглузувати з власних вишкірених зубів. Мовчиш. Я дам тобі пораду: як зустрінеш красиву жінку, покажи їй, у що вона обернеться рано чи пізно; запевняю тебе, вона сміятиметься до сліз. Скажи мені, Горацію, будь ласка, одну річ.

Горацію

Що саме, принце?

Гамлет

Як ти гадаєш, Александр Македонський так само виглядав у землі?

Перший блазень

Гадаю, так само.

Гамлет

Й смердів так само?

(Кладе череп на землю.)

Горацію

Точнісінько так само, принце.

Гамлет

Ось у чому, виявляється, наше призначення, Гораціо! Великий імператор може стати чіпом у пивній бочці, якщо ми прослідкуємо за долею його останків.

Гораціо

Це, сказати б, надто вільне припущення, принце.

Гамлет

Анітрохи, як бути послідовним і не пропустити жодної проміжної стадії. Давай перевіримо: Александр помер, Александра поховали, Александр обертається в порошок; порошок є землею; в землі є глина. То чому б цій глині, в яку він обернувся, не стати чіпом у бочці?

Могутній Цезар, нині — грудка глини,

І затикають ним діряві стіни.

Але відійдемо, он наближається король.

Входять Клавдій, Гертруда, Лаерт, траурна процесія з труною, священик.

Король і королева, почет. Кого ж це
Всі супроводжують в останню путь,
Нетрадиційно і з порушенням обряду?
Вельможного ховають самогубця?
Подивимось здала.

Відходить убік разом з Гораціо.

Лаерт

Це що — увесь обряд? І все?

Гамлет

Лаерт? А він що робить тут?

Лаерт

Що далі має бути за каноном?

Священик

Й без того ми розширили канон.
Смерть самогубця не дає підстав
Його ховати за обрядом повним.
Повинні б ви подякувати нам
За те, що ми на поступки пішли
Й дозволили зі дзвонами ховати,
Без ремствувань і осуду юрби.

Лаерт

Це все, що в ваших силах?

Священик

Навіть більше.

Коли б над нею реквієм співали,
Як над душею, що спочила з миром,
Спаплюжили б тоді святий обряд.

Ла е р т

Як так, кладіть її у землю, гробарі.
Фіалки виростуть з незайманого тіла.
Моя сестра до неба вознесеться,
А всіх святенників — до пекла.

Г а м л е т

Його сестра? Офелія померла?

Г е р т р у д а

(кидаючи квіти)

Хай квіти ляжуть поруч з квіткою!
Хотіла бачити невісткою тебе
І квіти кидати б не у могилу,
А на шлюбну постіль. Прощай!

Л а е р т

Хай буде проклятий навіки той,
Хто в тебе по-зłodійськи відібрав
Високий розум! Постривайте!
Востанне її хочу обійняти.

(Стрибає в могилу.)

Тепер засипте нас обох землею,
Хай до небес росте гора могильна,
Заввишки із вершину Пеліона.

Г а м л е т

(виходячи наперед)

Хто той,

Що так страждає, що його стогнання
Спроможні разом зупинити рух зірок,
Їх обернувши на роззяв дозвільних?
Я, Гамлет Данський, відповіді жду.

(Стрибає в могилу.)

Л а е р т

Й отримаєш її, не сумнівайся!

(Кидається на Гамлета.)

Г а м л е т

(пручаючись)

Це відповідь твоя? Ти замість слів
Збираєшся руками розмовляти?
Не вийде!

К л а в д і й

Зупиніться!

Г е р т р у д а

Сину!

Всі
Припиніть негайно!

Гораціо
Мій принце, схаменіться!
Наближені витягують їх з могили і розводять.

Гамлет
Давно хотів поговорити з ним.

Гертруда
Про що розмова? Що сказати маєш?

Гамлет
Скажу, що я Офелію кохав.
Усі брати, хоч будь їх сорок тисяч,
Кохання об'єднавши, не зуміють
Мое кохання перевищити до неї.

(До Лаерта.)
Що для Офелії вчинити здатен?

Клавдій
Себе не тямить він, Лаерте.

Гертруда
Заради Бога! Заспокойся, сину.

Гамлет
Ні, покажи мені, що ладен ти зробити:
Голодувати? Плакати? Каратись?
Напитися ущент? Чи з'їсти крокодила?
Чи приголомшити несамовитим зойком?
Стрибнути у могилу напоказ,
Живцем себе із нею поховати?
Таке б і я утнути міг, як знадобиться.
Насипати могилу до небес?
Все це я вмію, і не гірш за тебе.

Гертруда
Він марить; як скінчиться напад цей,
Він знову стане лагідним і тихим.

Гамлет
Лаерте, чи не час би вам прийти до тям
Й поводитись пристойно, як належить?
А втім, хоч вовку й добре з нами,
Він ліпше почувається з вовками.

Виходить.

Клавдій
Гораціо, прошу, опікуйтесь над ним.
Гораціо виходить.

(До Лаерта.)

Все відбувається, як ми того хотіли,
До неминучого фіналу дія йде.
Гертрудо, бачиш: твій безумний син
Розумної поради дослухатись не бажає,
А ми, між тим, даремно час втрачаєм.
Йдуть.

Сцена друга

Входять Гамлет і Гораціо.

Гамлет

Продовжу розповідь про головне,
Про що в листі не ризикнув писати.

Гораціо

Мілорде, я чекаю з нетерпінням.

Гамлет

Мене тоді замучило якесь передчуття
І не давало спати. Наче пес на ланцюгу,
Нудився світом, а душа бажала волі,
І я дослухався її настирливих благань.
Тож діяти почав рішуче й енергійно.
Розсудливість заводить в глухий кут —
Покірنا голосу інстинкту спритність
Виручає.

Гораціо

Інстинкт — наш вищий розум.

Гамлет

Саме так. Накинувши свій темний плащ,
Вночі я притьмом вийшов із каюти
І, непомічений, до них зайшов нечутно.
Промачавши одержу, я знайшов пакет,
Його поцупив і до себе повернувся,
Зламав печатку й прочитав листа.
У ньому йшлося, друже, уяви, що я
Є найстрашнішим від усіх створінь
Природи і лютим ворогом обох держав.
І в інтересах данських і англійських
У боротьбі зі мною знищити мене
Без зволікань, негайно. Слухай далі.
Аби ступив я на англійську землю,
То, не пройшовши митного контролю,
Умить позбувся б голови своєї.

Гораціо

Так просто і написано?

Гамлет

Візьми,
Озвучиш на дозвіллі. Ну, то як?

Гораціо

Це неймовірно. Справжній детектив!

Гамлет

І я про це. Оточений з усіх боків,
Я змушений був грати навмання,
Ні слів не знаючи, ані обставин ролі.
Я сів за стіл і написав новий наказ
Красивим почерком; мені згодилася
Та зайва навичка, що нею зазвичай
Вважав я каліграфію, якій я нині
Готовий проспівати дифірамби.
Ти хочеш знати, що я написав?

Гораціо

Гадаю, що нове послання до англійців.

Гамлет

Від Данії володаря — володарю англійців.
Оскільки той продовжує нам боргувати,
Остільки сподіваємось на його лояльність,
Оскільки знаємо його порядність, і так далі —
Усі оті «оскільки» та «остільки». Коротше,
Сподіваємось, що, ознайомившись з листом,
Не зволікаючи ані хвилини, подателів цього
Він стратить і не поцікавиться — чому.

Гораціо

Без королівської печатки те послання?

Гамлет

Мені і тут пішло назустріч небо:
Батьківський перстень завжди при мені,
А він печатки данської держави — зліпок;
Я ж просто вправно скористався ним.
А далі склав листа і акуратно запечатав,
Й поклав туди, де взяв. От, власне, все.
А про піратський напад ти вже знаєш.

Гораціо

А Розенкранц і Гільденстерн
Попливли далі?

Гамлет

І — щасливої дороги!
Нехай пливуть, куди їх кличе фанатизм —
Обов'язок будь-що служити королю.
Мое ж сумління перед Богом чисте.
Попереджав: не грайтеся з вогнем.

Гораціо

А наш король — досвідчений гравець.

Гамлет

Король зіграв, як справжній шулер.
Убивши батька, взявши мою матір
Обманом, він хотів би прихопити
Й мене, як рибу на гачок. Не вийшло.
Тепер же я схоплю його за зябра,
Щоб він посіпався у муках і загас.

Гораціо

Із Англії йому відрепортують хутко.

Гамлет

Й тому я поспішатиму. А втім,
Життя й без того — мить єдина.
Соромлюся того, що я з Лаертом
Брутальним був. Адже ми схожі,
Як близнюки. Нас доля розвела,
Для того щоб довести незворотність
Того, що небом послано. Я мав би
Знайти шляхи порозуміння з ним.

Гораціо

Хто там?

Входить Озрик.

Озрик

Дозвольте привітати вас, ваша високосте, з поверненням на батьківщину.

Гамлет

Дякую, сер. *(До Гораціо.)* Хто ця багниста комаха?

Гораціо

Уявлення не маю, мілорде; я незнайомий з ним.

Гамлет

Тобі поталанило: від такого знайомства потім довго не відмиєшся. Ця відгодована тварина настільки знахабніла, що живе поміж людей; чому б і ні, як фінанси дозволяють.

Озрик

Ясновельможний принце, якби ви приділили мені хвилинку, я передав би вам дещо від його величності.

Гамлет

Давайте ваше «дещо», чим би воно не було, я його візьму. Тільки використайте ваш капелюх за призначенням — надіньте його на голову.

Озрик

Дякую, ваша високосте, але — спекота.

Гамлет

Ба ні, готовий поклястися, тут досить-таки зимно: північний вітер.

Озрик

Так, справді, мілорде, стає прохолодно.

Гамлет

А може, ваша правда: радше спекота; у крайньому разі, для людей з моєю комплексією.

Озрик

От і я кажу, мілорде: така спекота, навіть слів не доберу. Але, мілорде, його величність король звелів передати вам, що розраховує на вас в одній справі, і навіть побився об заклад...

Гамлет

Капелюха, капелюха надіньте.

Озрик

Ні-ні, благаю, це не варте ваших зусиль, мені так зручніше. Так-от, сер, нещодавно сюди прибув Лаерт. Повірте мені, це справжній джентльмен, безумовне втілення стовідсоткової мужності: він міг би слугувати наочним посібником для вивчення комплексу необхідних якостей, що складають у сукупності саме поняття шляхетності.

Гамлет

Так, поняття благородства, безумовно, потребує такого роду ілюстрацій, інакше воно неминуче набуло б деякої мінливості, притаманної голій абстракції; а це в свою чергу позбавило б це поняття якоїсь частини його практичного сенсу. В даному ж випадку поняття і предмет, ним позначений, безумовно, узгоджуються між собою й відповідають одне одному.

Озрик

Так, ваша високосте, ви абсолютно праві.

Гамлет

Але в якому контексті ви згадали цього шляхетного джентльмена?

Озрик

Як, вибачте, сер?

Горацио

(до Гамлета)

Побоююсь, що відтепер вам знадобиться перекладач.

Гамлет

Кажу, в якому контексті ми його згадуємо?

Озрик

Кого, Лаерта?

Гораціо
(до Гамлета)

Його завело в глухий кут слово «контекст».

Гамлет

Його, сер, кого ж іще?

Озрик

Мені відомо, сер, що вам відомо...

Гамлет

Якби вам було відомо те, що мені насправді відомо, я міг би тільки позаздрити вашій поінформованості, хоча навряд чи міг би скористатися з неї. Отже, сер...

Озрик

Вам відома його висока майстерність...

Гамлет

Не смію мати судження про його майстерність, аби ви, не дай Боже, не подумали, що я хочу бути прирівняним до нього; адже про чужі таланти ми, за відсутності вибору, на жаль, міркуємо, виходячи зі своїх.

Озрик

Я маю на увазі, сер, його майстерність володіння зброєю; на загальну думку, у цьому він перебуває поза конкуренцією.

Гамлет

Якою зброєю він володіє найбільш вправно?

Озрик

Шпагою і кинджалом.

Гамлет

Одне другого варте; то й що у зв'язку з цим?

Озрик

Король, сер, поставив шість арабських скакунів, а Лаерт, наскільки мені відомо, — шість французьких шпаг і кинджалів з усім причандаллям — ремнями, портупейми та іншим; трьома супонями, без перебільшення, просто чудовими і в тон рукояткам — дуже витончені супоні досить-таки вигадливої форми...

Гамлет

Що таке «супоні», по-вашому?

Гораціо
(до Гамлета)

Що я казав? Без тлумача не обійтись.

Озрик

Супоні, сер, — це портупейні ремені.

Гамлет

Так нехай вони й залишаються ремнями: ви ж не коняче ярмо збираєтесь ними затягувати. До речі, про коней: шість

арабських скакунів проти шести французьких шпаг з усім при-
чандаллям, в тім числі — три супоні, досить-таки вигадливо оз-
доблених, — данська ставка проти французької. І на що ж, як ви
кажете, все це поставлене?

Озрик

Король, сер, побився об заклад, сер, що у змаганні до два-
надцяти уколів перевага над вами Лаерта не перевищуватиме
трьох ударів і до фіналу рахунок буде дванадцять — дев'ять, не
більше; це парі негайно розв'язалося б, якби ви, ваша високосте,
зволили погодитись.

Гамлет

А якби я сказав «ні»?

Озрик

Я мав на увазі, мілорде, — якби ви відповіли на виклик.

Гамлет

Сер, я прогулюватимусь, як зазвичай, у галереї; як буде зав-
годно його величності, — зараз слушний час: нехай приносять
шпаги, я згоден бути предметом суперечки між юним джентльме-
ном і королем і обіцяю зробити все, щоб виправдати довіру його
величності; а якщо мені це не вдасться, — що ж, тим гірше для
мене.

Озрик

Чи можу я передати ваші слова саме так?

Гамлет

Саме так, сер, і з будь-якою вибагливою оздобою.

Озрик

Дозвольте запевнити вас у моїй щирій відданості вашій ви-
сокості.

Гамлет

До ваших послуг.

Озрик йде. Запевняє у своїй відданості, оскільки відчуває, що довіри не
викликає.

Гораціо

Чкурнув вислужуватись далі.

Гамлет

Такі, як він, у наш час досягають усього, бо вміють копіюва-
ти зовнішню форму, не заглиблюючись у суть; більшого від них
і не вимагається: була б личина глибокодумності, а те, що під
цією личиною — порожнеча мильної бульки, нікому не цікаво.

Входить лорд.

Лорд

Мілорде, його величність король Данії вже мав честь зверну-
тися до вас через посередництво молодого Озрика, який повідо-

мив, що ви чекаєте на нього в залі. Король бажав би знати, чи готові ви, як і раніше, змагатися з Лаертом, чи схильні відкласти цей захід?

Гамлет

Як буде завгодно його величності, — зараз чи потім; мої наміри цілковито залежать від його бажань, — був би я в змозі їх виконати.

Лорд

Король, королева і всі інші зараз з'являться.

Гамлет

Чудово.

Лорд

Королева просить вас, якщо це можливо, якимсь залагодити ваші стосунки з Лаертом до того, як ви почнете фехтувати.

Гамлет

Дуже своєчасне побажання.

Лорд виходить.

Гораціо

Мілорде, ви програєте це парі.

Гамлет

Не певен цього. Доки він перебував у Франції, я серйозно готувався, передчуваючи, що на мене чекає поєдинок з ним. Однак ти не уявляєш собі, як мені важко на серці; та це пусте.

Гораціо

Ні, мілорде, зовсім не пусте.

Гамлет

Дурниці все це — лише жінки цілковито довіряють своїм передчуттям.

Гораціо

Якщо внутрішній голос вас застерігає, дослухайтеся його. Я ж повідомлю, що все відміняється.

Гамлет

Не вдається: чому бути, того не уникнути. Як не одразу, не цієї миті, то колись пізніше; як колись пізніше, то, виходить, не одразу, та однаково колись; а як одразу, то з цим нічого не поробиш. Тож лишається єдине — бути наготові. Як із собою у потойбічний світ однаково нічого не візьмеш, то, зрештою, яка різниця, коли саме від цього всього звільнишся — трохи раніше, трохи пізніше. Це вже несуттєво — нехай.

Входять Клавдій, Гертруда, Лаерт, Озрик, почет, який несе шпаги; вносять стіл.

Клавдій

Прошу вас потиснути один одному руки.

Гамлет
(до Лаерта)

Пробачте, що я був брутальним з вами.
У мене нерви зараз явно не в порядку,
За власні вчинки не відповідаю уповні.
У нашій сутичці не я — хвороба винна.
Вважайте, що не Гамлет вас образив,
Оскільки Гамлет сам собі не адекватний.
До відома: вас ображати не збирався,
З необережності поранив вас, пробачте.

Лаерт
Я зла на вас, повірте, не тримаю,
Приймаю й ваші вибачення я.
Та честь свою я мушу захистити,
Як зазвичай заведено у нас.
Набути слави боягуза не бажаю.

Гамлет
Я згоден. Виклик ваш приймаю.
Давайте шпаги. Я готовий.

Лаерт
І я теж.

Гамлет
Для вас мішень я, певно, завелика,
Вам буде важко схибити, Лаерте,
Як не бажали б ви того.

Лаерт
Жартуєте?

Гамлет
Цілком серйозно, друже.

Клавдій
Роздайте шпаги. Гамлете,
Умови поединку знаєш?

Гамлет
Я знаю,
Що ви дуже хочете програти.

Клавдій
Ні, Гамлете, я сподіваюся на виграш.
Ти набереш достатню кількість балів.

Лаерт
Ні, ліпше дайте ви мені цю шпагу.

Гамлет
Ну, а мені, вже так і бути, — цю.
Вони однакові?

Озрик

Так, ваша милість.

Гамлет і Лаерт готуються до бою.

Клавдій

На стіл поставте сулію з вином.
Як вперше точно вцілить принц,
А також вдруге, втретє і надалі —
Нехай стріляють із гармат. За Гамлета
Король підніме чашу, втопивши в ній
Дорогоцінний камінь, гідний прикрашати
Корону данську. Тож подайте чаші.
І хай сурми повідомлять канонірам,
Гармати — небесам, а небеса — землі:
«Король шанує перемогу принца!»
Тож почнемо. Пильнуйте, судді.

Гамлет

Готові, сер?

Лаерт

Завжди.

(Фехтують.)

Гамлет

Укол!

Лаерт

Ні, промах!

Гамлет

Суддя?

Озрик

Укол!

Лаерт

О'кей.

Клавдій

Так вип'ємо ж. Ось, Гамлете, твій приз,
Ти заслужив його. Тримай бокал.

За сценою — сурми і гарматний залп.

Гамлет

Не зараз. Дякую. Продовжимо, Лаерте?

(Фехтують.)

Два — нуль!

Лаерт

Не сперечатимусь: два — нуль.

Клавдій

Наш син перемагає вочевидь!

Гертруда

Він задихається від надміру ваги.
Візьми хустину, сину, витри піт.
Я вип'ю теж. Нехай тобі щастить.

Гамлет

Мерсі, мадам.

Клавдій

Не пий, Гертрудо!

Гертруда

Чому? Я хочу пити, вибачте мені.

Клавдій

(убік)

Бокал з отрутою! Все, пізно: їй кінець.

Гамлет

Я приєднаюся пізніше.

Гертруда

Иди до мене, обітру тобі обличчя.

Лаерт

(до Клавдія)

За мить зрівняю я рахунок.

Клавдій

Спробуй.

Лаерт

(убік)

А совість вчинить позов потім.

Гамлет

Лаерте, справді, годі піддаватись;
Шляхетність вашу оцінив,
Та не хотів би зловживати цим.

Лаерт

А хто вас просить?

(Фехтують.)

Озрик

По нулях!

Лаерт

А якщо так?

Ранить Гамлета; далі в сутичці вони міняються рапірами, і Гамлет ранить
Лаерта.

Клавдій

А це супроти правил.

Гамлет
Все правильно!

Гертруда падає.

Озрик
Що з королевою?

Гораціо
Стікають кров'ю Гамлет і Лаерт.
Що сталося?

Озрик
Що відбувається, Лаерте?

Лаерт
Потрапив я у власну пастку
І сам себе за підлість покарав.

Гамлет
Що з мамою?

Клавдій
Нормально.
Кров пролилася — знепритомніла вона.

Гертруда
Неправда: я отруєна вином.
Ось цим вином. Прощай,
Прощай, мій любий сину...

Помирає.

Гамлет
Це злочин, зрада! Двері — на замок!
Ми знайдемо отруювача швидко.

Лаерт
Чого шукати? Ти і королева вбиті
Отрутою. Завваж, лишилося тобі
Всього нічого жити, бо оця рапіра
В твоїй руці, мов жало у змії,
Вражає враз, за мить. Ми померемо
Обоє. І винуватий в тім — король.

Гамлет
Клинок отруєний. Отруто, дій!
Вражає короля.

Всі
Зрада!

Клавдій
Допоможіть! Поранено мене!

Гамлет

Допоможу. Ось випийте, мілорде,
Ковтайте приз дорогоцінний свій.
Він бездоганно діє, не хвилюйтесь.

Клавдій помирає.

Лаерт

Він готував собі отруту бездоганно.
А зараз обмінюємось прощенням;
Вважай, що смерть мою і батька
Спокутує твоя кончина, друже.

Помирає.

Гамлет

Чекай — я слідом за тобою йду.
Прощай, ошукана матусю, вибач.
Хто хоче додивитись до кінця
Сюжет, збагнути, в чому справа,
Я пояснив би. Та не маю часу —
Смерть підганяє. Ти житимеш,
Горацію, тож розкажи про мене.

Гораціо

Ні, пас, мені набридло жити.
Я древній римлянин — не данець.
Лишилося вино...

Гамлет

Як ти

Мужчина, то віддай мені бокал.
Гораціо, як не розорити все,
Заплямиться ім'я моє навіки!
Як я тобі хоч трохи любий, прошу,
Ще трохи почекай на цьому світі,
Подихай смородом сучасності іше,
Щоб розказати світові всю правду.
За сценою чути військовий марш і постріли.
Хто там стріляє?

Озрик

Фортинбрас,

Що повернувся з Польщі переможцем,
Дає гучний, урочистий салют
На честь англійських дипломатів.

Гамлет

Мені вже час. Гораціо, шасливо.
Не дочекаюся із Англії звісток.
Отож передрікаю: Норвежець стане
Данським королем. Вже краще він...
Йому й розкриєш зміст усіх подій

Й мотиви наших дивних вчинків.
На цьому — все. А далі — тиша.

Помирає.

Горацио

Мій благородний принце, спи спокійно;
Хай ангели візьмуть тебе до себе.
Хто наближається під барабанний бій?

Входять Фортинбрас, англійські послы, військовий
оркестр і солдати.

Фортинбрас

Де місце дії?

Горацио

Тут.

Трагедія розігрувалась тут.

Фортинбрас

На цвинтар схоже. Мабуть, смерть
Тут встигла розгулятися всерйоз,
Як стільки тіл звалила в купу?

Перший посол

Пейзаж похмурий, ніде правди діти.
Новини з Англії відчутно запізнились.
Той, хто чекав почути, не почує
Про виконання власного наказу,
Що Гільденстерн і Розенкранц убиті.
Тепер хто нам подякує за це?

Горацио

Навряд чи він подякував би вам,
Бо не давав наказу їх скарати.
Та як потрапили на суд кривавий,
Ви — з Англії, ви — з польської війни,
Нехай складуть тіла убитих на виду.
Й нехай весь світ дізнається про те,
Що знаю поки я один, — про низку
Подій трагічних, які сталися частково
За усвідомленим бажанням тих,
Хто прагнув до трагічного фіналу,
Частково — попри волю їх і навіть попри
Всі відчайдушні спроби їх запобігання.
Я розповім вам все.

Фортинбрас

Поквапимось почути.

Я ж долі дякую: даровані мені
Права на Данське королівство,
І я підтверджую їх.

Горацио

Підтвердження існує
Від імені того, чий голос тут вагомий.
Тягнути довго, певне, з цим не варто,
Щоб розбрід в головах не розпалився.

Фортинбрас

Наказую: нехай чотири капітани
Піднімуть Гамлета на цей поміст.
Віддати почесні йому як королю:
Мав бути Гамлет гідним королем.
Жалобний марш!

Звучить жалобний марш.

Урочистий салют!

Тіла — прибрати; їм на полі битви
Доречніше лежати, тут же це гнітить.
Вогонь!

Всі йдуть, уносячи тіла, після чого починається гарматна канонада.